

İŞÇİNİN SESİ

YIL: 21 SAYI: 470 — TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ MERKEZ YAYIN ORGANI — OCAK 1999

Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşin! Karkeren Hemû Welatan Yekbîn! İşçiler Silahlanın, Devrime Hazırlanın! Karker Xwe Bi Çek Bikin, Ji Şareşê Re Amade Bikin!

EMEKÇİ HALKIMIZ DEVLETTEN HAKKINI ALACAK, BAYRAĞI GÖKLERE KALDIRACAKTIR

Türkiye burjuvazisi içindeki guruplaşmalar kalıcı bir kimlik kazanmıştır

FİKİR DAĞARCIĞINDAN KALEME AKANLAR

EMİNE ENGİN

Son yıllarda sol kamuoyunda *derin devlet, kontr-gerilla devleti* gibi deyimler türedi. Devlette bir ikiliğin varlığını ima etmesi açısından iyi bir şey ama bence sol hareket dünyadaki gelişmeleri (dünyanın tersinden de olsa komünizme doğru gittiği ve bir dünya devleti ihtiyacının ipuçlarının belirdiği, vb.) ve Türkiye'nin konumunu (emperyalistleşme) iyi anlayamadığı için, doğru bir saptama düzeyine uluşamayıp, sezgi düzeyinde kalıyor, yanlışlara alet oluyor.

Deyim yerindeyse Türkiye'de iki devlet vardır, diyebiliriz. İki devlet yerine iki cephe, iki ana gurup vb. ya da devletin iki kanadı denebilir. Önemli olan, guruplaşmaların, hükümet, siyasal parti vb. düzeyinde olmadığını, devletin içinde kök salmış ve güçlerinde göreceli iç içe geçmeler, değişmeler olsa da, varlık olarak kalıcı olduğunu vurgulamaktır.

Evet Türkiye'de iki devlet vardır. İki devlet yerine iki cephe, iki ana gurup vb. de denebilir. Ya da devletin iki kanadı denebilir. Önemli olan, guruplaşmaların, hükümet, siyasal parti vb. düzeyinde olmadığını, devletin içinde kök salmış ve güçlerinde göreceli iç içe geçmeler, değişmeler olsa da, varlık olarak kalıcı olduğunu vurgulamaktır.

Bu anlamda, Türkiye'deki iki devletin biri dünya devletinin şubesi gibidir. Bu devlet, Türkiye'nin emperyalistleşme stratejisini emperyalist sistemin çıkarları çerçevesinde yürütmekten yanadır. Bu da, emperyalist sistemin tepesindeki güçlerle uyum demektir. Emperyalizmin tepesindeki güçler bir değişim içindedir. ABD'nin liderliği eskisi gibi değildir. Hem globalleşme karşısında tek ülkenin liderliği dar gelmektedir ve zaten Pasifik'te vb., ittifak eğilimleri gözlenmektedir, hem de ABD ekonomisinin üstünlük derecesinde azalma, gerileme olmuştur. Ama bunlar ayrı bir yazı kapsamına girer. Bu yazı çerçevesinde şunu diyebiliriz ki, dünyada hâlâ en güçlü ABD olduğu için, bastonla yürüse de, yine o baştadır. Dolayısıyla, Türkiye'de dünya devletinin şubesi dediğimiz kanat, eski kaba anlamından farklı bir içerikle Amerikancıdır. Deyim yerindeyse, *komprador emperyalistlerdir.*

Öteki devlet ise, yine deyim yerindeyse, *milli emperyalistlerdir.* Bunlar, emperyalist sistem içindeki boşlukları, çelişkileri, Türkiye'nin jeopolitik avantajlarını ve ülke içinde de orta/küçük kapitalistleri kullanarak, kendi uygun buldukları strateji çerçevesinde emperyalist yayılma isteyen kesimdir.

Birer emperyalist olarak kendi bildiğini okumaya çalışan bu iki devletin de tabii uluslararası arenada Mafya türü faaliyetleri vardır. Birinci devletin de Mafyası vardır ama bu senaryolara, provakasyonlara yönelik bir Mafyadır. Milli emperyalistlerinki ise, istediği emperyalist stratejiyi uygulamaya yönelik her türlü girişimde - öldürmekten kaçakçılığa,darbe, silah, uyuşturucu işine, vb. kadar - bulunmaya yöneliktir.

Türkiye'de hemen hemen her partiden iki tane olmasının da nedeni budur. Her devletin kendi renk renk partileri vardır. Basını, medyayı, devletin istihbarat örgütlerini, herşeyi katabiliriz.

Guruplamaları şöyle yapabiliriz:

Komprador emperyalistler: Genel Kurmay, ağırlığıyla MİT, Cumhurbaşkanlığı, ANAP, DTP, DSP, BBP, İP. DTP ve bu tarafın karşı tarafta gömülü olup da bir işaretle ayrılan adamları. Sermaye guruplarından Koç bunlardandır. ATV, Kanal D, SHOW TV de bu cephededir.

Bunlar arasında İP'nin çeşitli işlevleri vardır. Türkiye'yi olduğundan geri göstermek; Atatürkçülüğü, bayrağı vb., açıktan savunarak devletin/düzenin iflasını gizlemek; yeri geldiğinde kendi tarafının istediği manzaraya yalancı şahitlik yapmak, "milli" devletçileri kontr gerilla diye göstermek, açıklanması istenen şeyleri, "sol bilgi ele geçirdi" havalarında açıklamak, belirli olaylara figüran sağlamak. Öyle ki, Doğu Perinçek uluslararası bir ajandır. Kuzey Kore'ye, Küba'ya kadar uzanan.

Milli emperyalistler: Jitem, Polis Örgütü (zaten MHP ile iç içe), DYP, MHP, CHP, RP, TRT, Kanal 6, HBB, Kanal 7, STV, söz konusu partilerin yan örgütleri ve Susurluk denen olayın örtülü ödenekleri, Jitem'e bağlı özel timlerden uyuşturucu çeteleri, tüm Orta Asya ve Kafkas devletlerinde Mafya çeteleri, Hizbullah kod adı altında faili meçhulleri beceren bir örgütlenme. Sermaye guruplarından Sabancı bunlardan. Sonra, MGK'nın laikliğe aykırı bulduğu (!) bazı şirketler (aslında küçük/orta sermayenin birleşmesiyle oluşmuş ve Aselsan gibi tekellere rakip olmuş silah sanayi sermayedarları).

Bunlar arasında RP küçük/orta sermayenin kullanılmasını ve aynı zamanda emperyalistleşme stratejisinde de İslam boyutunu temsil ediyor. Nitekim, bu takım, İsrail ile değil, İran'la birlikte Orta Asya'ya açılma yanlısı.

Bu devlet, Hazer petrolü boru hattı konusunda ABD o sıralarda yanlarında olmadığı için, Azerbaycan'da darbe bile yaptı. Çeçenistan'da bunlar vardı. Gemi rehin senaryosunu tezgahlayıp destek verdiler. Afganistan'da Raşit Dostum'un fiilen yanındaydılar. Uğur Mumcu, bunların bilip de söylemedikleri bazı gerçekleri açıklama namusu taşıdığı için öldürüldü.

Bu cephenin bileşimi tam tekmildir. İslam boyutu RP, Orta Asya Türk ve çeteye sivil katil eleman boyutu MHP, yerli sosyal demokrat cila ve Avrupa boyutu CHP, genel olarak batı ve ABD boyutu da Tansu. Emperyalistlik doğası gereği uluslararası bir olgudur. Milli emperyalist demek milli sınırlara tıkılı emperyalist demek değildir, zaten öyle olsa emperyalist olamaz. Yani Çiller ABD vatandaşıdır, hayranıdır vb., ama Amerikancı değil. Çatlı için boşuna "sayın" demiyor, boşuna "devlet için silah çekti" demiyor. Bunların adamları Mehmet Ağar için boşuna "Türkiye seninle gurur duyuyor" demiyorlar. Adamlar akıllarınca milli işler peşindeler. Peki hangi parayla? Parasını da uyuşturucu kaçakçılığı ile sağlıyorlar.

Şimdi biraz da işin gelişimine bakalım. Susurluk tartışmaları sırasında Ecevit 1980 öncesinde bir kontr gerilla olduğunu, kendisinin bunu Evren'e bildirdiğini ama bu konuda bir şey yapılmadığını söylemişti. Sonra, MHP emperyalistleşme dönemecine kadar Amerikancı diye biliniyor. Oysa saflarda, kimliklerde değişim var. O eski kontr gerilla NATO ile bağlı idi. Bugünkü "milli" çete. Perinçek'in en önemli işlevlerinden biri bunu tam tersine göstermektir. Bugünkü gözü dönük emperyalistleşme manevraları içinde milli çete Nato'yu bile oyar. Öte yandan, MHP artık Amerikancı değildir, Türk emperyalizminin en önemli araçlarındandır. Eski kalıpları bırakmak gerekiyor.

Bugünkü ayrımın tarihi o kadar eski değil. Özal, Avrupa nüfusunun azaldığı temelinde belirli bir strateji oluşturmuştu, fazla nüfusu oraya ihraç edecekti ve bu çerçevede kıyım için Kürt faktörüne gerek yoktu. O PKK ile görüşme ve barışçı "çözüm" yanlısıydı. Zaten Korkut Özal da, PKK da onun öldürüldüğünü öne sürüyorlar.

Sovyetlerin çöküşüyle Avrupa'daki nüfus boşluğunu Doğu Bloku doldurdu. Özal konturpiyede kalmaya başladı ve zaten öldürüldüğünde Orta Asya'ya yokluyordu. Bu aralardaki dönemecin ayrıntılarını daha iyi incelemek gerekir. Yeni bir temelde oluşan yeni saflaşma içinde Özal'ı hangi tarafın öldürdüğü konusu bile açık değil ama ilk bakışta, milliler gibi geliyor. İlk Körfez Savaşı'nda Özal bazı şeylerin verileceğini bekliyordu. Ama bunlar o tarihte gerçekleşmedi. Özal Amerikancıydı ve isteğini de pazarlık düzeyinde koparmış ama hayata geçirememişti.

Yani bu son ayrımın tarihi 90'ların başına kadar geri gider. Eskiyle kadro, gelenek vb. açısından mutlaka bağları vardır ama öyle nitel bir dönemeç geçirmiştir ki, şimdi yansıtıldığı gibi, İtalya'daki Gladio ile Türkiye'deki özel timler, Susurluk cetesi vb. aynı paralelde değildir.

SON OLAYLARA BAKALIM

Şimdi son bazı olayları bu çerçeveye oturtmaya çalışalım. Anahtar emperyalistleşme stratejisi. Bunu da akılda tutalım.

ANAP koalisyonu başa gelsin diye MGK epey uğraştı ve başa geldikten sonra Türkiye'nin dış politikası çizgi değiştirdi. Emperyalistleşme değişmedi, yalnızca biçim değiştirdi. ABD ya da emperyalist sistemin başı ya da başları kim olursa olsun, liderlik olgusunun doğası gereği, lider dünyada önleyemeyeceği gelişmelere yer açmak zorundadır. Yeni emperyalistlerin önü tıkanamaz. Öyleyse, hangi kanaldan ilerleyecekler, bu soru önemlidir. Nitekim, ABD, Afrika kıtasını çeşitli yollardan - kıtlık, savaş, iç savaş, hastalık yayma, İslamcı çete kılığında katliam, vb. - boşaltıyor. Türkiye'ye de Orta Asya'ya uzanma demek olanaksız. Uzanacak. ABD, kimlerle birlikte nasıl uzansın, onu düzenlemeye çalışıyor. Bunu da kendi petrol politikasına oturtuyor. Orta Doğu ve Orta Asya Kafkas petrolünü tek bir kefeye yüklememe politikası.

Petrol boru hattı Türkiye'den geçecekse, o bölgede asayişin artık sağlanması gerekiyor. Zaten Türkiye Kürdistanı'nda Kürt bırakmadılar. Kürtler ağırlığıyla Kürdistan dışındaki büyük kentlerdeler artık. Ayrıca, Kürt sorunu öyle bir "çözülecek" ki Türkiye'ye ek bazı olanaklar da sağlanacak. Belki de, Kuzey Irak Türkiye'ye verilecek. Ama orada, Türkiye Kürt hareketine de bir yer açılacak.

Yani senaryo çok önceden hazırlanmış. Hatta bence Özal'ın bekleyip de bulamadığı buydu. ABD ve İngiltere daha ilk Körfez krizinde bu senaryonun yaşama geçmesini istiyorlardı. Avrupa kabul etmiyordu. Şimdi Avrupa'ya emri vaki olarak getirildi.

Gerçekte senaryoları uygulamak kolay değil. Çok değişkenli bir ortamda, her zaman evdeki hesaba uymayan şeyler çıkıyor. Nitekim, halkı öyle bir şöven hale getirdiler ki, neredeyse barış diye ağzını açan linç edilecek. Belki de halka bu, Musul-Kerkük petrolleri sunularak kabul ettirilecek. Çünkü, emperyalistliği açıktan çözüm gören bir eğilim halk arasında da çok yaygın. Musul Kerkük'ün, milli devletçileri de yatıştıracağı düşünülüyordu. ●

TKP 6. PROGRAMI

◆ TÜRKİYE'DE DEVLET TEKELCİ KAPİTALİMİ

Emperyalistleşerek "sorunları çözme" güdüsü finans kapitalin temel güdüsür

TÜRKİYE'DE DEVLET TEKELCİ KAPİTALİZMİNİN SONUÇLARI

YILDIRIM GİRNELİ

TKP 6. Programı ülkeyi şöyle tanımlıyor:

"(Türkiye)(...) emperyalizmin sömürüsü altında, sermaye, teknoloji ve bilgi açılarından emperyalizme bağımlı, orta derecede gelişmiş bir kapitalist ülkedir. Yerli finans-kapital devletle içiçe geçerek devlet-tekelci kapitalizmine yükselmiştir. Endüstri büyük bir ağırlıkla başı çeken sektördür."

"(...)

"Dünya kapitalist sisteminin bugünkü gelişme aşamasında, Türkiye'nin emperyalistleşebilmesi çok güçtür. Yapılan sermaye ihraçlarıyla Türkiye, alt emparyalist ya da 'emperyalizmin atlama tahtası olmaktan öteye geçememektedir."

Yukarıda aktardığımız bu belirleme çok iddialı bir belirlemedir.

Birinci tanım daha önceki tanımlamalarımızla aynıdır. Türkiye'nin devlet-tekelci aşamasına yükselmiş ve endüstrinin büyük bir ağırlıkla başı çeken sektör olduğu belirlemesi ülkenin emperyalistleşme aşamasına dayandığını anlatıyor.

Kapitalizm öyle bir sistemdir ki, gelişmesinin doğal sınırlarına ulaşıp bir üst aşamaya geçemezse, yani içinde devrimler yaşamazsa çökmesi gerekir.

Türkiye'de sistem birkaç kez çökme aşamasına geldi. Ancak her defasında burjuvazi çöküşü yeni ekonomik gelişmeler sağlayarak, ekonomi dışı yöntemlere de başvurarak, faşizm denemeleri, darbeler vs. yolu ile- çöküşü engelledi ve ekonomik gelişmenin yolunu açtı.

Türkiye'de kapitalizm tarihsel olarak Batıda yaşanandan farklı bir yol izleyerek gelişti. (Kendi ulusal özelliklerinden dolayı.) Kapitalizm, baştan itibaren ve de asıl olarak da Cumhuriyetle birlikte *devlet kapitalizmi* olarak doğdu. Devletin eliyle sermaye birikimi sağlanarak serbest rekabetçi dönem yaşanmadan *tekelci kapitalizm* aşamasına geçildi. Tekelci aşamanın ardından finans kapital geldi ve oradan da devlet tekelci kapitalizmi gelişti.

Batıda birkaç yüzyıl süren bu aşama Türkiye'de son 70-80 yılda yaşandı. Hızlı ekonomik dönüşümler ona uygun toplumsal dönüşümlerle atbaşı gidemedi.

Finans-kapital demek, aynı zamanda sermaye ihracına yönelmek de demektir. Türkiye'de özellikle 70'li yıllardan itibaren sermaye ihracı denemeleri vardır. Son yıllarda bu ihraçlarda ciddi artışlar gözleniyor. Yurt dışında büyük çaplı yatırımlara girişildi. Bunlar da hep ülkenin yeni bir aşamaya geldiğini, emperyalist hiyerarşide basamak yükselme kavgası yaşadığını anlatıyor. Orta gelişmişlikten alt-emperyalist basamağa çıkma çabaları.

İşte *TKP Altıncı Programı* bu belirlemeyi yapıyor. Türkiye'nin alt-emperyalist bir ülke olduğunu söylüyor.

Bu yeni değerlendirme çok önemli, çok ciddi sonuçları da beraberinde getiriyor.

Herşeyden önce Altıncı Program bu yeni belirlemeyle önümüze ciddi yeni bir çalışma alanı getiriyor. Türkiye ekonomisini ve toplumunu, siyasetini yeniden ele alıp, bu gelişmenin strateji ve taktiklerde ne gibi değişiklikler gerektirdiğini bilimsel çalışma ile ortaya koyma görevini getiriyor.

Bugün gerek Türkiye burjuvazisi, gerekse dünya burjuvazisi (ikisinin artık birbirinin ayrılmaz parçası olduğunu unutmayalım) Türkiye'nin dünyanın 16. büyük ekonomisi olduğunu söylüyor. Onların bu yeni tanımlaması bile konunun ne kadar ciddi olduğunu anlatıyor.

Ülke ekonomik ilerlemede büyük bir adım attı. Kimse de bu ilerlemeyi henüz doğru sonuçlara ulaşabilecek bir düzeyde ele almadı. Aşama atlanmışsa, yeni aşamaya uygun taktikleri geliştirmek gerekiyor. Yani görev önümüzde duruyor. Hızlı bir biçimde bunun bilimsel analizini yapıp, kongrede bunun sonuçlarını değerlendirmek gerekiyor.

Emperyalizm hiyerarşik bir sistemdir. En güçlü olan tepede olur. Günümüzde en güçlü olan, tepede duran ABD emperyalizmidir. ABD'nin altında da Almanya, Fransa, İngiltere, Japonya geliyor. Bunu aşağıya doğru diğerleri izliyor.

TKP Altıncı Programı, Türkiye'nin alt-emperyalist bir ülke olduğunu söylüyor. _Altıncı Program_ bu yeni belirlemeyle önümüze yeni bir ciddi çalışma alanı getiriyor. Türkiye ekonomisini ve toplumunu, siyasetini yeniden ele alıp, bu gelişmenin strateji ve taktiklerde ne gibi değişiklikler gerektirdiğini bilimsel çalışma ile ortaya koyma görevini getiriyor.

Hiyerarşide herkes birbirine bağlıdır. Tepedekiler ekonomik-siyasi-askeri açıdan en az bağımlı, en fazla "bağımsız"dırlar. Hiyerarşide tuttuğu yere göre, aşağılara doğru inildikçe bağımlılık ilişkisi artarak ilerliyor.

Program, Türkiye burjuvazisinin emperyalizme bağımlı olduğunu söylüyor. Bu bağımlık, örneğin İngiltere, Fransa'ya göre daha fazladır. Ancak Mısır'a, Fas'a göre de daha azdır. Yani bağımlılık göreceli bir kavramdır. Değişmez değildir. Yoksa determinist değil, metafizikçi olurduk. Ekonomik gelişme ve ona bağımlı olarak ilerleyen siyasal-askeri güç de bu bağımlılığın derecesini belirliyor. Programımızın mantığı bize bunu anlatıyor.

Alt yapı üst yapıyı belirler diyoruz. Son çözümlemede her şeyi belirleyen, her gelişmenin altında kızıl bir şerit gibi uzanan ekonomidir. Eğer ülke alt emperyalist aşamaya ulaşmışsa -ki ulaştı diyoruz- ona uygun üst yapı da oluşacaktır.

Ancak daha önce söylemeye çalıştığımız bir nokta vardır. Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi Batıdakinden farklı oldu. Hem geç başladı, hem de kısa bir zaman dilimine sığarak ilerledi. Bu hızlı gelişme çarpıklıkları da beraberinde getirdi.

Emperyalizme bağımlık içinde yürüyen hızlı gelişme, bazı Uzak Asya ülkelerine ve Latin ülkelerine benzer -üst yapı da ve yönetici sınıf içinde de- çarpıklıklar getirdi. *Kroni kapitalizmi* doğurdu. Yönetici sınıf içinde bugün bunun kavgasının yürüdüğünü izliyoruz. Polis-çete-mafya Devleti. Toplum, 'temiz devlet' diye bağırıyor. Öte yanda, yaşanan hızlı gelişimler Batı tipi demokrasinin "nimetlerini" ülkemizden esirgedi. Ülkedeki anti-demokratikliğin belki de en önemli nedenlerinden birisi budur.

Ayrıca toplumun siyasi-kültürel gelişimi hala ekonomik gelişimin ardından geliyor. Toplum bu anlamıyla büyük alt-üst oluşlar yaşıyor. Ancak bir noktada toplumsal gelişme ekonomik gelişmenin düzeyini yakalayacaktır. İşte o noktada, ülke tarihi bugüne kadar görmediği bir mücadele ve bambaşka bir gelişme düzeyi yaşayacaktır. **Bu gelişmeye uygun bir devrimci hareket ve bu hareketin kadroları... O günler de çok uzak değildir. Savaş daha yeni başlıyor.** ●

TÜRKİYE ORTAMININ GERİSİNDE KALMAYALIM

R.YÜRÜKOĞLU

1990-94 yılları arasında Türkiye ekonomisinin gelişme çizgisi son derece oynak oldu. Gayri safi milli hasıla (GSMH) bu yıllarda % 10 ile % 0.5 arasında değişik büyümeler gösterdi.

Ancak, 1993 yılının son çeyreğinden başlayarak ciddi bir ekonomik **kriz** (resesyon) gelişti. 1994 yılında tüm şiddetiyle yaşanan kriz, ülkenin son 50 yılda gördüğü en şiddetli ekonomik gerilemeye neden oldu.

1995'in ikinci çeyreğinden başlayarak ise, yeni bir ekonomik gelişme dönemi açıldı. Öyle görülüyor ki, Türkiye, dünya ekonomik krizinin etkilerine ve özellikle Rusya pazarının talebi durdurmasına rağmen, 1998'de de % 4.5'luk bir büyümeyle, gelişme dönemini yaşamaya devam etmektedir.

Ağırlaşan dünya krizinin Brezilya'yı da etkisi altına almasının ABD ve Avrupa Birliği ekonomilerine yapacağı etkilerin 1999'da ne yönde ilerleyeceğini ve dolayısıyla Türkiye ekonomisinde neler yaşanacağını ise hep birlikte izleyeceğiz.

Şimdi, bu dönemlerin ekonomik özelliklerine daha yakından bakalım ve söz konusu dönemlerde biçimlenen toplumsal ve siyasal ortamların farklılıklarını anlamaya çalışalım.

I. 1993-1995: Ekonomik Kriz ve Devrimci Durum

1994 yılı Türkiye'de bir dönüm noktası oldu. O yıl ülke ekonomisi, % -6 ile **rekor** bir daralma gösterdi. (Bunun neden bir rekor olduğuna biraz ileride değineceğiz.) İç tasarruflar azaldığı için, genişlemeci talep politikaları ana olarak dış mali kaynaklara yaslanarak yürütülmekteydi. Bunun sonucunda oluşan iç makro ekonomik kriz, önce dış dengesizliklere ve 1994 başında da mali krize yol açtı.

Mart 1994'deki yerel seçimlerin hemen öncesinde, yüksek bir ekonomik aktivite düzeyi sürdürebilmek ve bunun üzerinden oy toplayabilmek için, siyasal iktidar *"seçim ekonomisi"* uyguladı. Yılın ilk üç ayında her alanda, Merkez Bankası kaynaklarına dayanarak (yani asıl olarak para basarak) arttırılan kamu harcamalarına oturmuş genişlemeci politikalar uygulandı. Bunun sonucu olarak artan enflasyonist baskı ve dövize yönelen spekülatif talep, Türk lirası yerine dış paralara akına yol açtı.

Bu arada, ülkenin kredi reytinginin Ocak 1994'de düşürülmesi, dış borçlanmayı önemli ölçüde zorlaştırdı. Tüm bu olgular ülkeden ciddi boyutlarda sermaye kaçışına yol açtı.

Ağırlaşan kriz, ekonomik düzeni yeniden sağlayabilmek amacıyla bir *Stabilizasyon Programı*'nın devreye sokulmasını getirdi.

Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) Harcamaları
(Yıllık% değişim)

	1993	1994	1995*
Tüketim	8.1	-5.2	-3.7
Kamu	5.4	-3.5	6.9
Özel	8.4	-5.4	-4.7
Sabit sermaye yatırımı	24.9	-15.9	-16.9
Kamu	3.4	-34.8	-37.5
Özel	35.0	-9.1	-13.5
İhracat	7.7	15.2	19.7
İthalat	35.8	-21.9	-2.6
GSYİH	8.0	-5.4	-1.4

* İlk üç ay.
Kaynak: DİE

İç talebi kısma yönündeki Program stratejisi, gerçek ücretlerde büyük bir düşüş getirdi ve kamu harcamalarını da daralttı. DİE rakkamlarına göre, toplam talepteki düşüş 1994 yılında gerçek rakkamlarla % 12.3'e ulaştı. Sabit sermaye yatırımları ve toplam tüketimdeki düşüş ise sırasıyla % 15.9 ve % 5.2 oldu.

İç talep daralması nedeniyle, özel tüketim 1994'de % 5.4, kamu tüketimi de % 3.5 düştü.

En büyük darbeyi yiyen, dayanıklı ve dayanıksız eşyalardaki özel tüketim oldu: % 29.3 ve % 12.6 düşüş. Bu arada, enerji, ulaşım ve haberleşme harcamaları ve ev kiraları, aynı sırayla, % 4.2, % 5.2 ve % 2.8 oranında arttı. Bunun sonucunda, dayanıklı ve dayanıksız eşyalara yapılan harcamalar, 1994 toplam özel tüketiminin % 10.9 ve % 15.4'ünü temsil etti. Bir yıl önce, bu oranlar % 14.6 ve % 16.7 idi.

Sabit sermaye yatırımları açısından, kamu sektörü yatırımları % 34.8 düşerken, özel sektör yatırımlarındaki düşüş % 9.1'de durdurulabildi. Bunun başlıca nedeni, kamu sektörü inşaatı % 35.7 düşerken, özel bina inşaatındaki % 7.6'lık büyümeydi. Makina ve gereçlere yatırım ise iki sektörde de büyük oranlarda düştü: Kamu sektöründe % 63.9 ve özel sektörde % 22.5.

DPT rakkamlarına göre, 1994'de tüm sektörlerde sabit sermaye yatırımı, konut hariç, önemli oranda düştü. Bu arada, DPT tahminlerine göre, sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı, bir önceki yılın % 25.1'inden, 1994'de % 22'ye düştü.

GSMH ve Sektörel Büyüme

1994 yılı, ekonomik büyüme beklentilerinin ve hedeflerin ciddi olarak düzeltilmesi gereken bir yıl oldu. Gerçekten de, *1994 Yıllık Programı*'nda % 4.5 olarak belirlenen GSMH büyüme hedefi, *Stabilizasyon Programı*'nda şiddetle düşürülerek % -1.6 olarak düzeltildi. Ancak sonuçta bundan da yüksek bir ekonomik küçülme ve çok daha yüksek negative büyüme ortaya çıktı.

1994 GSMH büyümesi % -6 oldu, 1993 oranı ise % 8.1'di. Dolayısıyla, **yıldan yıla % 14.1 eden bir oranla, 1994, son 50 yılın en ağır küçülmesine sahne oldu.** (1945'deki düşüş % 15.3 olmuştu.) 1994'de cari fiyatlarla GSMH 1993'den % 95.4 artarak 3,903 trilyon TL (135 milyar dolar) oldu. Böylece, fert başına gelir de 33.5 milyon TL'den, 64.4 million TL'ye yükseldi! Ancak bu yükseliş, dolar bazında **% 27'lik bir düşüşle, fert başına gelirin 1993'de 3004 dolardan 1994'de 2,193 do-lara inmesi anlamına gelir.**

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ve Fert Başına Gelir

	1990	1991	1992	1993	1994
GSMH (milyar dolar)	150.8	150.2	158.1	178.7	132.8
Fert başına GSMH (dolar)	2682	2620	2707	3004	2193

Sektör Bazında Ekonomik Büyüme
Cari fiyatlarla (%)

	1993	1994	1995
Tarım	-1.3	-0.3	1.6
Endüstri	8.2	-5.7	-1.3
İnşaat	7.9	-2.0	-6.2
Ticaret	11.6	-7.5	-1.6
Ulaş.ve Haberl.	10.8	2.0	4.4
Mali Kurumlar	-0.4	-1.5	-2.0
Emlak		2.8	2.1
Hizmet		-9.2	-0.6
Devlet Hizmetleri		0.8	2.7
Kar amaçsız örgütler		-2.5	2.7
İthalat Vergisi		-35.2	-20.6
GSYİH	8.0	-5.4	-1.4
GSMH	8.1	-6.0	-0.2

Kaynak: DİE

Sektörel düzeydeki sonuçlar da yaklaşık tüm sektörler için kötülemiştir. En keskin düşüş, % 5.7 ile endüstridedir. İnşaat, ulaşım ve haberleşme sektörlerinde bir ölçüde daha yumuşaktır. En az düşüş ise % 0.3 ile tarımda kaydedilmiştir.

Endüstriyel Üretim

DİE verileri gösteriyor ki, 1994 yılında toplam endüstriyel çıktı % 4.6 oranında azalmıştır. Özel sektör çıktısı % 11.5 oranında dü-şerken, ka-mu sektör işletmeleri için reses-yon olduk-ça yumuşak geçmiştir: Çıktılar bir önceki yıla oranla % 4.3 oranında büyümüştür.

Yapım sektörü çıktılarında % 7.4'lük keskin bir düşüşe rağmen, madencilik ve enerji sektörleri 1994 yılında oldukça iyi

TOPLAM SABİT SERMAYE YATIRIMLARI

	% değişim		% pay	
	1993	1994*	1993	1994*
Tarım	16.9	-19.4	5.2	4.8
Madencilik	-16.9	-8.3	1.4	1.5
Yapım	1.0	-17.7	17.8	17.3
Enerji	-6.4	-8.6	3.9	4.1
Ulaşım	8.3	-39.5	24.5	17.4
Turizm	-36.5	-12.9	2.2	2.3
Konut inşaatı	11.3	4.6	32.8	41.3
Eğitim	13.7	-27.5	3.3	2.8
Sağlık	3.6	-21.1	2.1	1.9

* Geçici rakkamlar

Endüstriyel Çıktı
(Ortalama yıllık % değişim)

	1993	1994	1995*
Endüstri	6.8	-4.8	2.7
Madencilik	-9.0	1.5	-1.3
Enerji	9.7	6.1	9.5
Yapım end.	7.1	-7.5	2.0
Yiyecek	6.4	3.2	-4.6
Tekstil	2.1	-6.4	-4.9
Kağıt&Basım	-17.0	8.5	40.9
Kimyasallar	9.2	-0.4	8.3
Tabak-çanak	6.7	-4.5	6.1
Metaller	9.5	2.7	11.7
Makina	8.2	-32.5	-7.5

* Yılın tümü değil.

sonuçlar almışlardır: % 0.9 ve % 6.2 oranlarında büyüme. Özel sektör yapım aktivitesi % 11.9 oranında daralırken, kamu sektör yapım endüstrisinde % 2.9'luk bir gerçek büyüme olmuştur.

Yapım endüstrisi alt sektörlerine bakarsak, en yüksek düşüş özel sektörün makina bölümünde ortaya çıkmış (% 27.9) ve bölümün toplam düşüşünün % 24.6 olmasını getirmiştir. Otomobil, orman ürünleri, mobilya, beyaz eşya, tekstil ve kimyasalların üretimi de sırasıyla % 42, % 15.5, % 14, % 5.3 ve % 3.8 oranlarında düşmüştür.

1995 yılında endüstriyel çıktı ilk üç ayda düşmesini sürdürmüş ama Nisan'da % 14.2'lük ve Mayıs'da % 13.6'lık büyük bir çıkış yapmıştır. Daha sonra da, 5 ayın ortalama endüstriyel çıktı büyümesi % 2.7 olmuştur. (1994'ün aynı aylarıda büyüme ise % -4.2 idi.)

Yapım endüstrisi alt sektörlerinde, makina sektörü 1995'de de % -7.5 ile en kötü performansı gösterirken, en büyük gelişmeyi % 40.9'luk üretim artışı ile kağıt-basım sektörü göstermiştir.

Enflasyon (Yıllık Ortalama)
%

	1990	1991	1992	1993	1994
Toptan fiyatlar	52.3	55.3	62.1	58.8	120.7
Tüketici fiyatları	60.3	66.0	70.1	66.1	106.3

Sektör Bazında Enflasyon
(Ortalama yıllık değişim %)

	1993	1994	1995*
Toplam	58.4	120.7	118.8
Tarım	62.2	97.8	126.5
Madencilik	57.9	132.8	117.6
Enerji	67.8	102.3	75.8
Yapım end.	56.6	129.4	120.0
Yiyecek	59.9	128.6	108.1
Tekstil	54.1	131.1	135.6
Kağıt ve basım	90.8	113.0	119.9
Kimya	48.5	142.1	133.6
Tabak-çanak	58.1	109.6	60.7
Metaller	71.6	149.0	130.5
Makina	49.2	111.3	117.4

*Haziran itibariyle.

Kaynak: DİE

İşsizlik

Sermaye yatırımlarındaki ve çıktılardaki düşüş 1994'de çalışma ortamını da olumsuz etkiledi. DPT verilerine göre, çoğunluğu özel sektörde olmak üzere 400 bin işçi işten çıkarıldı, toplam işsiz sayısı 2 milyonu aştı. Bunun sonucunda, işsizlerin oranı 1993'de % 7.6'dan % 10.5'e yükseldi. Bir de unutmayalım ki bunlar resmi verilerdir. Gerçek işsizliğin daha yüksek olduğu bilinmektedir.

Enflasyon

1994'de yıllık enflasyon, toptan eşya fiyatlarında % 120.7, ve tüketici fiyatlarında % 106.3 oldu. Bu yüksek enflasyonun gerisinde kamu sektöründeki keskin fiyat uyarlamaları, üretimdeki ani düşüş, TL'nin büyük oranda gerçek değer kaybetmesi sonucunda yükselen üretim maliyetleri ve gerçek faiz hadlerindeki yükseliş yatar.

Şimdi, buraya dek söylediklerimiz temelinde 1993-95 yıllarını hatırlayalım: Son derece ciddi **siyasal** kriz. Burjuvazinin irade birliği parçalanmış. Yönetememe durumu gün gibi ortada, burjuvazi devleti yönetemiyor. Halk açıkça devletin karşısında, halk sokaklarda. Toplumun her kesiminde hareketlenme var. "Bir dakikalık karanlık" eylemleri. Son derece başarılı 1 Mayıs. Ülkenin her yanında canlı yığın hareketleri ve Gazi Ayaklanması.

Ekonomik ortamın, toplumsal ve siyasal oluşumları belirlediği de, buraya dek söylenenlerden açıkça ortaya çıkmaktadır. Devrimci durum, ne bir parti ya da örgütün ya da örgütlerin, ya da hatta bir sınıfın öznel iradesiyle yaratabileceği bir ortam değildir. Ülkenin ekonomik koşullarından doğar.

Milli Gelir Büyüme Hızı ve Sektörel Dağılımı (%)

GSMH Sektörel Büyüme Hızları
(1987 Fiyatlarıyla)

	1995	1996	1997
TARIM	1,4	4,7	-1,7
SANAYİ	10,2	6,5	10,3
Madencilik	-6,3	2,2	4,4
İmalat			
Sanayi	11,7	6,4	11,4
Enerji	9,4	9,7	5,0
HİZMETLER	5,3	7,6	6,2
İnşaat	-4,5	5,6	4,6
Ticaret	11,6	9,5	11,7
Ulaştırma ve Hab.	4,5	10,2	2,8
Devlet Hizmetleri	2,5	-0,3	0,1
Diğer Hizmetler	2,3	4,9	3,0

Kaynak: DTM, Başlıca Ekonomik Göstergeler.

II. 1996 Sonrası: Devrimci Durum Koşulları Eriyor

Türkiye ekonomisi 1995-97 arasındaki 3 yılda ortalama % 7 oranında büyüme göstermiştir.
Türkiye Ekonomisi, 1994 krizi sonrasında hızlı bir büyüme çizgisi yakaladı. Bu çizgi, 1995 yılı ikinci çeyreğinde başlamış ve 1997 yılında Türkiye Ekonomisi, % 6 oranında büyüyeceği yönündeki tahminleri de aşarak, tarım sektöründeki % -1,7 üretim düşüşüne rağmen, % 8'lik bir bü-yüme gerçekleştirmiştir
1997 yılı yüksek büyüme hızı, esas itibariyle % 10,3 oranında büyüyen endüstri sektörü ile % 6,2 oranında büyüyen hizmet sektöründen kaynaklanmıştır. Buna karşın 1997'de tarım üretiminde düşüş kaydedilmiş ve bu düşüş tarım ürünleri fiyatlarının artmasında etkili olmuştur. 1997 yılında tarım kesimi fiyat endeksi ortalama olarak % 86,9 oranında artarken, Toptan Eşya Fiyat Endeksi artışı % 81,8 düzeyinde kalmıştır. Gümrük Birliği (GB) sonrasında ithal girdi maliyetle-rinde yaşanan azalma ve canlı iç talep 1996'da olduğu gibi 1997'de de endüstri üretimindeki artışa yardımcı olmuş; bu artışta yapım endüstrisi üretim artışı (%11,4) birinci derecede rol oynamıştır. 1997 yılında madencilik ve taş ocakçılığı üretimi % 4,4 ora-nında artarken, enerji sektö-ründeki üretim artış hızı ise 1996 yılı artış hızından (% 9,7) daha düşük bir düzeyde (% 5) gerçekleşmiştir. Hizmet sektöründe en yüksek büyü-me hızı % 11,7 ile ticarette görülmüştür.

1997 yılında imalat endüs-trisinde kapasite kullanım oranı bir puan artarak % 79,4 olarak gerçekleşmiştir. 1996 yılı verileriyle karşılaştırıldığında, kapasite kullanım oranlarındaki en büyük artış, 6'şar puan ile orman ürünleri ündüstrisi ile makina endüstrisinde gerçekleşmiştir. Orman ürünleri endüstrisinde gerçekleşen artış, kamu kesimi üretiminden, makina endüstrisi kapasite kullanım oranındaki artış ise özel sektör üretiminden kaynaklanmıştır. İmalat endüstrisinde kapasite kullanım oranlarında düşüş görülen sektörler ise metal ana endüstrisi (% 83,8'den % 83,4'e) ve dokuma endüstrisidir (% 82,6'dan % 82,5'e).

1997'de toplam vergi gelirleri toplam harcamalardan daha hızlı artmış ve vergi gelirleri konsolide bütçe harcamalarının % 59,1'ini karşılamış, toplam gelirlerin toplam harcamalara oranı ise % 72,9 olmuştur. Konsolide bütçe giderlerinin artış oranındaki bu düşüş, faiz ödemelerinin önemli ölçüde 1998 ve 1999 yıllarına kaydırılmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim, faiz dışı harcamalar 1997'de 1996'ya göre % 135,7 artarken, faiz ödemeleri yalnızca % 52,1 oranında artmıştır.

1997 yılında toplam iç borç stoku 6,3 katrilyon TL, GSMH'ya oranı ise % 21,6 ol-muştur. Hazine'nin iç piyasaya olan nakit borcu, 1996'da 18 milyar dolar iken, 1997'de % 26,1 oranında artarak 22,7 milyar dolara yükselmiştir.

Sermaye hareketleri incelendiğinde, 1997 yılında 8,6 milyar dolar sermaye girişi olduğu görülmektedir. 1997 yılında 6,9 milyar dolar olan uzun vadeli sermaye girişinin 554 milyon doları net doğrudan yatırımlardan oluşurken, 1,6 milyar doları portföy yatırımlarından, 4,7 milyar doları diğer uzun vadeli sermaye girişlerinden meydana gelmiştir. Kısa vadeli sermaye girişleri ise 1,8 milyar dolar olmuştur.

1996 yılında kısa vadeli sermaye girişleri toplam sermaye hareketlerinin % 67,8'ini oluştururken, 1997'de bu oran % 20,4'de kalmış; uzun vadeli sermaye hareketlerinin payı ise % 32,2'den % 79,6'ya yükselmiştir. Resmi rezervlerde bunun sonucunda oluşan artış ise 3,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Buraya dek özetle söylediklerimizin sonucu şu olmuştur: 1995'in ikinci yarısından başlayarak ülkemizde devrimci durum koşulları erime, ortadan kalkma sürecine girmiştir.

III. Bugün: Devrimci Durum Yoktur

Uzakdoğu Asya krizinin bir dünya krizine dönüşmesine ve Rusya'dan ülkeye olan talebin durmasına rağmen, geçici rakkamlara göre, Türkiye ekonomisi 1998'de de % 4.5 oranında büyümüştür.

Rakkamların da, toplumsal ve siyasal yaşantının da gösterdiği gibi, bugün devrimci durumun 3 koşulu da ortada yoktur:

1. Egemen sınıfın yönetemezliği, Türkiye'nin olağan yaşantısı içinde değerlendirirsek, büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Siyasal kriz sönmüştür. Egemen sınıf parçalanmış siyasal iradesini yeniden birleştirmektedir. ANAP ve DSP burjuvazinin etkin kesimlerince benimsenmiştir. Fazilet kuşatılmış ve enterne edilmiştir. CHP, DYP, MHP, BBP'nin seçim barajını aşmaları çok zor görünmektedir.

2. Ezilen kesimler eskisi gibi yönetilmek istemeyecekleri, artık yeter diyecekleri noktadan uzaklaşmışlardır. Türkiye gibi bir ülkede, devrimci durum ortadan kalktığında, Avrupa benzeri bir barışçıl döneme geçilemeyeceği açıktır. Acı, kahır, yoksulluk süregendir. Dolayısıyla, kesimsel kavgalar hiç durmaz, durmayacaktır. Ancak, çözümlemeyi Türkiye'nin gerçekleri ışığında yapmak zorundayız. Türkiye Avrupa değildir.

3. Ve işte ezilen kesimler eskisi gibi yönetilmek istemeyecekleri, artık yeter diyecekleri noktadan uzaklaşmış oldukları için de, yığın eylemlerinde de sönme vardır. Toplumun hiçbir kesiminde yüksek bir yığın eylemi görülmemektedir.

Bu koşullar altında, bugün Türkiye'de devrimci durum ortamının var olmadığını söylemek durumundayız.

Ancak, dünya ekonomisinin günümüzdeki bütünleşme düzeyi, belirli bir gelişme düzeyi tutturmuş ülkelerin ekonomik ve siyasal ortamlarını büyük ölçüde birbirlerine bağlamış ve iyice oynaklaştırmıştır. Brezilya'ya sıçrayan dünya krizi ABD'yi de etkisi altına alırsa, ya da Avrupa'da henüz alt düzeylerde yaşanmakta olan sıkıntılar artarsa, Türkiye bir anda kendisini yeniden ciddi bir ekonomik kriz içinde ve devrimci durum koşullarında bulabilir.

Bu nedenle, bu çok gerçek olasılıkları da dikkate alarak ama ana vurguyu değişmiş olan koşullara vurarak, yeni taktiklerimizi geliştirmeliyiz. ●

Türkiye gibi bir ülkede, devrimci durum ortadan kalktığında, Avrupa benzeri bir barışçıl döneme geçilemeyeceği açıktır. Acı, kahır, yoksulluk süregendir. Dolayısıyla, kesimsel kavgalar hiç durmaz, durmayacaktır. Ancak, çözümlemeyi Türkiye'nin gerçekleri ışığında yapmak zorundayız. Türkiye Avrupa değildir.

PETROLUN DEĞERİ, HAYATIN DEĞERİ

Petrol ve gaz boru hatları emperyalist ülkelere kan taşıyan damarlar gibidir. Emperyalist ülkelerin son zamanlarda İran hükümetine yaklaşmasının ve Humeyni'nin başını çektiği İran uzlaşmazlarının Salman Rüşdü konusunda herhangi bir gelişmenin önüne geçmesinin arkasında yatan da budur.

CEM DERİNDER

Bu iş gerçekten de bitti mi?

24 Eylül 1998'de İngiltere ve İran New York'taki BM binasında Salman Rüşdü için konulan ölüm fermanının kaldırılması anlaşmasını imzalarken, yazarın kendisi için kesin bir sonucun başarıldığından emin gözüküyorlardı:

"Tüm söyleyebileceğim, bunun İran'la konsensusla yapıldığı izlenimidir. İran'da buna herhangi bir muhalefet var gibi gözükmüyor." (25 Eylül 1998, *The Dail Telegrah* gazetesi)

İran Dışişleri bakanı Kemal Harrazi bildirisinde, "İran İslam Cumhuriyeti hükümetinin ne böyle bir niyeti vardır, ne de *Şeytan Ayetleri* kitabının yazarı Salman Rüşdü, ya da kitapla ilgili diğer kişilerin hayatını tehdit edecek bir eylemde bulunacak, ya da başkalarının yapmasına da destek vermeyecektir" demiştir.. (*agy*)

Birçok haber programında "Rüşdü Olayı"nın bitişi ve İran ile büyükelçilik düzeyinde diplomatik ilişkilerin yeniden canlanacağı ilan ediliyordu.

Ancak daha sonra iki önemli sorun belirginlik kazandı. Birincisi, anlaşma sürecinde İran'dan çok İngiliz tarafı yelkenleri suya indirmişti. İngiliz hükümeti yazılı değil, sözlü bir bildiriyi kabul ederek daha önceki isteklerinin çoğundan vazgeçmişti.

İkincisi, İran politikaları hakkında azıcık bilgisi olan herkes için açık olduğu üzere, Rüşdü'ye yapılan tehdidin Dışişleri Bakanı tarafından sözle kaldırılması, rüzgâara savrulan diplomatik bir kuru yapraktı. Bildirinin öncesinde de sonrasında da çatlak sesler duyulmaktaydı. Bu, ayrılıkçı Ayetullah Hameni taraftarlarıyla, Başkan Muhammed Hatemi'nin daha ılımlı tarafı arasında süre giden savaştan bir kareydi sadece. Anlaşma, ılımlılar tarafından bir hamleydi. Uzlaşmazların denetimi altında olan İran radyosu ise, dışişleri bakanı Harrazi'nin BM'deki pozisyonundan gerilediğini ileri süren bir yayın yaptı:

"Biz dininden dönmüş Salman Rüşdü'nin durumuyla ilgili olarak yeni bir pozisyon almadık... Aslında, İngiliz hükümeti İran'la ilişkilerini düzeltme kararı aldı." (*BBC World Servıs*, 23 Eylül 1998)

Anlaşmadan sadece iki hafta sonra İran'ın *15.Kordad Vakfı* -en üst dini görevlilerce yönetilen bir kurum- yazarın başı için 2.5 dolar milyon topladı. Ayetullah Hasan Sanayi, "ben kendim, vakfın başkanı olarak fermanın yerine getirilmesi için 300.000 dolar katkıda bulunuyorum" diye açıklama yaptı. Rüşdü'nin davasını savunan bir insan hakları gurubu, *Madde 19*, hiç şaşırmadıklarını iletti. Gerçek şu ki hiçbir şey değişmedi, Rüşdü hâlâ eski düzeyde koruma altında.

Bu durumu daha iyi anlamak için İran'ın Rüşdü'ye yaptığı ölüm tehdidinin daha somut sosyal, politik alanda anlaşılması gerekmektedir. Bu da İran'ın yaşayan hafızasındaki bazı deneyimlere dikkat çekecek tarihsel bir yaklaşım gerektirmektedir.

Ölümsüz Fetva'nın doğuşu

Fetva müslüman bir din lideri tarafından yayınlanan ve takipçilerinin uymak zorunda olduğu bir yasadır. Kimilerinin, fetva'nın ancak onu veren dini liderin ölmesiyle geçersiz olacağını söylemesine rağmen, müslüman dünyada ve İran'da inanç daha çok fetvanın kaldırılamayacağı yönündedir. Ancak hangisi olursa olsun, bu fetva, fetvayı veren İran Şia devriminin lideri Ayettulah Humeyni'nin ölümünden sonra ardından gelen Ayetullah Hameni tarafından da tekrarlandı.

14 Şubat 1989'da Ayetullah Humeyni İran radyosundan şu konuşmayı yapmıştı:

"Dünyanın gururlu Müslüman halklarına ilan ederim ki, *Şeytan Ayetleri* adlı İslama ve Kuran'ın peygamberine karşı olan kitabın yazarı ve onun yayınlanmasına katılan herkes ölümle cezalandırılacaktır." (25 Eylül 1998, *The Times* gazetesi)

Genellikle bu fetvanın "kitabı yayınlayanları" da kapsadığı unutulmakta ve Rüşdü'nün yüksek düzeyde korunma altında olmasına rağmen, yayına katkıda bulunan diğerlerinin saldırıya uğradığı, yaralandığı hatta öldürüldüğü gözden kaçmaktadır. Kitabı İtalyancaya çeviren Ettore Capriolo saldırıya uğradı, Norveçli yayıncı William Nygaard vuruldu, Japoncaya çevirmeni Hitoshi Igarashi bıçaklanarak öldürüldü. Türkçeye çeviren Aziz Nesin vahşi Sivas katliamı yangınından son anda kurtuldu ama 35 kişi canını kaybetti.

Ama Rüşdü ve daha birçoklarıı, daha önce defalarca İslamı eleştirmelerine rağmen, bu fetva neden verildi? Bu gibi durumlarda tahmin edileceği gibi, neden, ortamın uygunluğudur. Ayetullah Humeyni ortamdan politik sermaye çıkarabileceğini gördü. Kitap ona, Müslüman olmayan dünya ile büyük bir kriz yaratma imkanı verdi ve aynı zamanda İran'ı da İslamın koruyucu lideri durumuna getirdi.Humeyni'nin Salman Rüşdü'nün ölümü için çağrısı bu iki önemli politik amacı yerine getirmek için bir araçtı.

Birçok ülkede müslümanlar tarafından *Şeytan Ayetleri*'ne karşı gösteriler yapılmıştı. Humeyni akıllı bir şekilde bu radikal enerjiyi topladı.

Bombay'de bir müslüman aileden doğmuş olan Rüşdü İslamın gözünde sadece kafirlikten değil, döneklikten de suçluydu, dolayısıyla ölüm cezası uygundu. Rüşdü, kavramsal olarak doğuştan müslüman ama dinini değiştirmiş bir kişiydi, batı ve laik etkiler altındaydı, İngilere'de Cambridge Üniversitesinde İslamın temeli üzerine çalışmıştı.

Bu sözünü ettiğimiz radikal enerji nereden geliyordu? Humeyni'nin politik antenlerinin hissettiği bu durumun potensiyel temeli neredeydi?

Suç ve Ceza

İran'la petrol tartışmalarını anlaşma yoluyla halletmeyi başaramayan İngiltere ve ABD, 1950'lerde bir darbe girişiminde bulundular ve Musaddık'ın devrilmesiyle İran'la Batılı güçler arasındaki ilişkiler uzun dönemli olarak bozuldu.

İki kocaman ciltlik *British Petroleum Tarihi* kitabında, MI6 ve CIA tarafından kotarılan ve şirketin tarihinin en karanlık bölümlerinden biri olan 1953 darbesine ancak birkaç satır ayrılmış olması, bu yüzyılın en önemli küçümsemelerinden biri olmalı. Şirketin tarihi, BP'nin, gelişmenin önündeki en önemli tehlike ve İranlıların Batıdan radikal olarak yabancılaşmasının ana nedeni olduğunu göstermektedir.

Bağımsızlık için Mücadele

18.yüzyıldan itibaren İngilizler, Rusya'nın genişlemesi ya da Fransızların Hindistan'a ilerlemesi korkusuyla, İran ve İran körfezi bölgesinde ticari, diplomatik ve askeri olarak bulunabilmek için yoğun çaba sarfetmişerledir. Dahası, dönemin Şahları İran'ın kaynaklarını dış kontrole bırakmak yolunda bir güçlük çıkartmadılar. Bu asıl olarak kendi yüksek harcamalarını karşılayabilmek için düşünülmüştü ama diğer taraftan İran yöneticilerinin giderek artan batılılaşma reformlarını dayatmalarının da bir yoluydu.

Sonuç çürümüş bir krallığa karşı dinsel ve popüler bir tepki ve Batıdan olduğu kadar Rusya'dan da gelen istenmeyen dış etkilerdi. Örneğin Nasreddin Şah bir İngiliz şirketine ülkenin tütün ticareti için tekelci bir ayrıcalık verince, önde gelen dini liderlerden biri olan Mirza Hasan Şirazi tütün kullanımını yasaklayan bir fetva yayınladı ve yasa yaygın bir şekilde kabul gördü.

Muhammed Ali Şah döneminde, 1909 yılında cumhuriyetçi bir başkaldırı onu Rusya'da sürgüne zorladı. Ruslar ona askeri olarak yardımcı oldular ve tahta dönmesini sağladılar ve ardından da cumhuriyetçilerin umutları 1907 yılından varılan bir İngiliz-Rus anlaşmasıyla ortadan kaldırıldı. İngilizler ve Ruslar buna göre yeniden şekillendirdikleri İran üzerinde egemenlik ilan ettiler.

Mayıs 1901'de zengin bir İngiliz olan William Knox D'Arcy'e, Şah tarafından petrol arama izni verildi ve 1908'de de petrol bulundu. Bu, bölgede petrolün ticari olarak önemli miktarda ilk defa bulunuşuydu -dolayısıyla tarihsel olarak önemli bir olaydı. Böylece 1909 yılı BP'nin doğuşuna tanık old ve ardından da İngiliz-İran Petrol şirketi kuruldu. Bu kaynak 1. Dünya Savaşı boyunca İngiliz donanmasının yakıt ihtiyacını karşıladı. BP'nin açıkladığı gibi "hissedarlık şirketin işlerine daha önce olmadığı şekilde bir politik boyut kattı", 1987 yılına kadar İngiltere hisselerini elinde tuttu ve ondan sonra da küçük bir bölümünü bulundurmaya devam etti.

Tarafsızlığını ilan etmesine rağmen İran savaşın etkilerinden zarar gördü. İngilizlerin petrol çıkardığı alanlar İngiliz, Rus ve Türk orduları için savaş alanıydı.

Daha fazla ulusal bağımsızlık için halktan gelen istek, İngilizlerden rüşvet alan başbakan Vasik Od-Dowleh'in, 1919 yılındaki Lord Curzon'un İngiliz-İran anlaşmasını kurumlaştırmaya çalışmasıyla başarılacak gibi gözükmeye başladı. 1919 yılında İran Kazaklarından bir subay olan Rıza Han'ın zorla Şah'ı devirip başa geçmesi ve Şah'ın Avrupa'ya kaçmasıyla İngiliz korumasında bir İran fikrine karşı bir politik hareket kazandı. Ancak o da, 1926 yılında din adamlarının muhalefeti nedeniyle Atatürk tarzı laik bir cumhuriyet kurma fikrinden vazgeçerek Rıza Şah Pehlevi ünvanını aldı. Rus etkilerinden de, Batıyla anlaşma yapma tehdidiyle korunmaya çalıştı. Ama aynı zamanda Batı etkisini de redderek bir dereceye kadar ulusal bağımsızlık yaratmada başarılı oldu.

Ama Rıza Şah da halkı ezerek hükmetmeye devam eden bir otokrat olarak kaldı. Toplumda değişiklik sağlayan reformları baskı yoluyla uygulamaya çalıştı ve din adamlarının etkilerine de sert bir şekilde karşı çıktı. Dolayısıyla Batıdan kontrolün büyük bir kısmını geri alan Şah, bu "modernleşme" programıyla bu defa da içerden, uzun süredir yerleşmiş olan Batı etkisini devam ettirdi.

Ardından hicab, ya da peçenin 1936'da yasaklanmasıyla Şah'ın laikliğine karşı bildik geleneksel değerlere ve dine doğru hareketlenme başladı.

Kadınlar her zaman ahlakın kamudaki yansıması olarak görülmüştür. Peçenin kaldırılması ve erkeklerle beraber kadınların da Tahran Üniversitesine alınmaya başlanması din adamları tarafından ulusun ahlakına yapılan bir

saldırı olarak kabul edildi. Kum şehrinde tanınmış müftülerden olan, ögrencileri arasında Humeyni'nin de bulunduğu Ayetullah Hüseyin Kumi ve Ayetullah Taki Bafki peçenin kaldırılmasına karşı bir kampanya başlattılar. Rıza Şah birincisini Irak'a, diğerini de Rey'e sürgüne yolladı.

Şah'a karşı toplumsal direnişi örgütlemede din adamları hazır bir kanaldılar. İran'daki radikal İslamın kökleri belki de kişinin kendine saygı ihtiyacı ve kişinin kendi karakterini dini bir miras olarak ileri sürmesindedir. Belki de İran halkı bir zamanlar saygın olan ülkelerinin 'tanınmaz bir duruma' düştüğünü hissettiler.

Petrol için savaş gerçekten başlıyor

Şah, yönetimi için destek sağlayabilme çabasıyla 1932 yılında İngiliz-İran Petrol şirketinin imtiyazlarını kaldırdı. Bunlar bir sene sonra daha küçük bir alanı kapsar şekilde ve İran'ın hisselerini arttırarak yeniden getirildi. Bu İran'ın her ne kadar yabancı teknik yardıma ihtiyacı varsa da kaynaklarının sömürülmesinde pazarlık gücü olduğunu gösterdi.

İngiltere ve Rusya'yla ilişkileri bu denli kopardıktan sonra, ticaret bağları ihtiyacıyla II. Dünya Savaşı başlamadan önce Almanya, İran'ın en önemli ticaret ortağı haline geldi. 1936'da adı Pers krallığı olmaktan İran'a değişen ülke tarafsızlığını ilan etti ama savaştan korunmada başarılı olamadı. Alman şirketlerini çıkarması istendiğinde reddeden İran'a karşı düşmanlık büyüdü. 1941 yılında Sovyetler Birliği'nin Almanya tarafından işgal edilmesi müttefik güçlerin Avrupa ve Sovyet toprakları arasındaki tek geçişinin İran üzerinden olması sonucunu getirdi. Böylece 26 Ağustos 1941'de İran aynı zamanda batıdan İngiltere ve kuzeyden Sovyetler Birliği tarafından işgal edildi. Rıza Şah tahttan çekildi ve yerini oğlu Muhammed Şah'a bıraktı.

Savaştan sonra Amerikalılar ve Ruslar daha İran halkı savaşın ekonomik ve sosyal yaralarını sarmaya vakit bulamadan petrol hakları için İran'ı bir taraftan diğerine çekiştirmeye başladılar. Yabancı karşıtı duygular artık meclisin dış ülkelere daha fazla petrol arama hakkı verilmemesi için yasa geçirmesine imkan tanıdı. Ardından 2'ye karşı 102 oyla kendi petrolünü kendisi çıkarma kararı aldı. Ancak savaşın hemen ardından Batının İran'a karşı daha iyileşen tavrı ve Rusya ya da İngiltere'ye nazaran coğrafi uzaklık nedeniyle Amerikan askeri yardımı kabul edildi.

Ancak, gelenek ve modernleşme üzerine İran'da kutuplaşan görüşlerin bir göstergesi olarak 1946'da *Fayadan-ı İslami* adlı bir gurup, laikliği savunan ve Şia inancına saldıran ünlü bir tarihçi olan Ahmet Kasravi'yi öldürdü. Bir diğer anlaşma da İngiliz-İran şirketi tarafından 1949'da yapılmıştı ve uluscu muhalefeti daha da radikalleştirdi. 1951 Mart'ında Fayadan-ı İslami, petrolü ulusallaştırma yasası geçirdi ve bu şirketin İngiliz ortağı ülkeyi terketti. Başbakanlık, ulusallaştırma kampanyasını yürüten Muhammed Musaddık'a geçti. Petrol üretiminin düşmesinden ötürü İran ekonomisi hemen zarar görmeye başladı ama kamu desteği Musaddık'ın politikalarının ardındaydı.

Ancak ekonomik baskılar, İngiliz ambargosunun da etkisiyle daha da kötüleşti ve bunlar Musaddık'ın otokratik güç kullanarak karşı koymaya çalıştığı rahatsızlıklara etkide bulundu. Meclisin dağıtılması din adamlarının daha da yabancılaşmasına ve dini etkilerin daha da radikalleşmesine sebep oldu.

İran-İngiltere Petrol şirketi İran'ın petrolünü ulusallaştırmasını Uluslararası Adalet Divanına taşıdı. Ancak en iyi hukukcuları göndermesine rağmen İngiltere davayı kaybetti. İran'ın, uluslararası hukuka karşı davranmadığı söylendi. Zamanın İngiltere Yakıt ve Enerji Bakanı'nın görüşleri şöyleydi:

> "Petrol gibi minerallerde İran'lılar elbette bir telif hakkına sahiptirler ama bu yüzde 50 ya da daha fazlasına sahip oldukları hakları hiçbir katkı yapmadan almaktadırlar." (Mark Curtis, *Gücün İhritasları*, sayfa.88, 1995)

İngiliz-İran Petrol Şirketi daha sonraki teşebbüslerinde de İran'dan istediklerini alamadı ve stratejileri karanlıklaşarak başbakan Musaddık'ı hükümetten düşürmek ve batı taraftarı Şah'ı başa geçirmek amacına yöneldi. İngiltere'nin İran büyükelçisinin Musaddık'ın Ulusal Cephe Partisi'sinin en politik bütünlük olduğunu ifade etmesine rağmen.

Amerikalılar İngilizlerin kayıplarıyla özel olarak ilgili değillerdi. Ancak İngiltere Amerika'nın bölgedeki soğuk savaş korkularını kullanarak, bereber Musaddık hükümetini devirmeye koyuldular. Başbakanın tarafsız tutumu, "komünistlere karşı zayıflık" olarak adlandırıldı. İngiltere'nin yeni yaklaşımı, Tahran'daki üstü örtülü işlerden sorumlu olan MI6 ajanı Christopher Woodhouse tarafından şu şekilde açıklanıyor:

> "Amerikalılar sorunu İngiliz-İran Petrol Şirketinin konumunu düzeltmek yerine komünizm olarak görürlerse bizimle çalışmaya daha istekli olurlar. (C.M. Woodhouse, *Birşeyler Riskli*, sayfa.110)"

Elbette, İngiliz hükümeti bu gerçeği örtmek zorundaydı. Dışişleri Bakanlığı,

> "(...) majestelerinin hükümeti uluscu bir İran'a saldırıyor görüntüsünden her ne pahasına olursa olsun kaçınmalıdır (M. Curtis, s.94)" diyordu.

İngilizler aynı zamanda iki önemli tüccar olan Raşidiyan kardeşlerle ilişki kurdular. Bu "kardeşler" operasyonda önemli görevler üstlendiler.

Zenginliklerinin yanısıra, iki ayrı yetenekleri vardı: Mecliste ve piyasalarda görüşleri etkileyebilirler ve daha da önemlisi İran siyasetini etkileyen sokak çetelerini harekete geçirebilirlerdi.

Geniş örtülü operasyonlar sürerken -Musaddık'ın güvenlik şefinin öldürülmesini de içeren- daha sonraki darbe 'Operasyon Ajax' için planlar yapılmaktaydı. Her ne kadar BP tarihçisi bir dipnotta bu suçlamayı reddetse de Mustafa Elm İngiliz-İran Petrol Şirketinin bu son eylemi teşvik ettiğini iddia etmektedir. Darbe CIA ve MI6 tarafından örgütlenmiş geniş gurupların gösterileriyle başladı. O zamanlar bir CIA ajanı olan Richard Cottam tarafından anlatıldığı üzere:

> "Tahran'ın kuzeyinden gelen ve darbede belirleyici olan sokak çetesi ücretli bir guruptu. Bunlar dolar karşılığı tutulmuştu ve ödenen paranın miktarı oldukça yüksek olmuş olsa gerek." (M. Curtis, s.93)

Amerikalıların bu karışıklıkları, Komünist Tudeh partisinin Moskova'nın teşvikiyle bir başkaldırısı diye propaganda etmesi Musaddık'ın halk desteğini azalttı ve Şah'a karşı olan düşmanlık umursamazlık haline geldi. 19 Ağustos 1953'de Amerika ve İngiltere tarafından Musaddık'ın yerine başbakan olarak seçilen General Fazullah Zanedi yönetimindeki güçler Musaddık'ın evini koruyan güçleri sonunda yendiler. Aynı gün Zahedi Musaddık'ın yerini aldı ve Şah Roma'daki otelinden çağrıldı.

Londra'da İngiltere-İran petrol Şirketinin hisseleri borsada bir anda arttı!

Musaddık'ı hükümetten devirmeye yardım ettikten sonra Amerikalılar ve İngilizler şimdi petrol için anlaşma sağlayabilirlerdi.

Şimdi şirketin adı BP olarak değişmiş ve Uluslararası konsorsiyumda İran'la hisselerin yüzde 40'ını alarak anlaşma sağlamıştı ve bu Şah'ın düşürülüşüne kadar devam etti.

Çok fazla modernleşme

İran halkına yapılan hakaret iyice yükseldi ve korkunç totaliter bir yönetimle Şah'ın "beyaz devrimi" ona uluslararası alanda inanılmaz bir "insan hakları" kayıdı sağladı. Şah modernleşme ve laik refromlarına devam ederken bireysel söz hakkı özgürlüğünü kısıtlamaya devam etti. Toprak reformu ve kadınların özgürleştirilmesi, seçimlerin ne kadar özgür ve açık olmaktan uzak olduğu düşünüldüğünde hiçbir şey ifade etmiyordu.

Ancak bu reformlar sürekli olarak otoritelerini kaybettiklerini gören ve müslüman geleneklerinin çöktüğünü düşünen dini liderler için çok önemliydi. 1963 Haziran'ında Ayetullah Humeyni şiddetli bir şekilde Şah'a saldırdığı konuşmasından sonra ayaklanmalara sebeb oldu. (Salman Rüşdü'nün başına ödül koyan 15.Kordad Vakfı adını bu ilk İslami başkaldırıdan almaktadır.) Kraliyetin tepkisi sert oldu ve Humeyni 14 yıl boyunca Irak'ta sürgüne yollandı. İslami direnişin tepkisi de sert oldu, 1965'de Fayadan-ı İslami Şah'ın başbakanı Hasan Ali Mansur'u öldürdü.

Durum elbette, Amerika'da Jımmy Carter'ın insan hakları konusunda daha "hassas!" olan başkanlığı süresince gösterdiği baskılara rağmen, sosyal ve politik olarak sallantılıydı. Daha liberal olan Ulusal Cephe Partisinin muhalefeti, sürgündeki dini liderin yeni kurduğu İslami Devrim Konseyinden daha güçsüzdü ve 1 Şubat 1979'da Humeyni Tahran'a muhteşem bir karşılama eşliğinde döndü.

Ardından Batıda ve Doğuda laik ülkelerle Şah zamanında kurulmuş diplomatik bağlar zayıfladı. Ayetullah'ın dış politikası "ne doğu, ne batı" idi: Fanatik bir umutsuzluk içinde İranlılar bir çeşit bağımsızlık ilan ettiler.

Bu korkunç dönem boyunca, İslami Devrim tarafından reddedilene kadar BP koşullardan yararlanmayı bildi.

Batı basınında Şah zamanındaki politik kurbanlara yapılanlar ve özellikle Şah'ın gizli polisi SAVAK'ın eylemlerinden hiç söz edilmez. Bunlar düşünüldüğünde Ayetullah Humeyni'nin Salman Rüşdü'ye karşı fetva çıkarması paranoid bir delinin boş lafları değil, belki de onun inancına bir İngiliz vatandaşı tarafından yapılan saldırıya karşı bir tepki gibi gelmektedir. Bu anlamsızlıkta bir anlam sezebiliriz.

Savaş çekişmesi sürüyor

İran, İslam Devriminden bu yana Batının 1 numaralı düşman! rejimi haline geldi. Ekonomik yatırımlar Batının İran'a karşı kullandığı en önemli silahları oldu. Ancak bunlar ekonomik ve politik güçler istediğinde ya kaldırıldı ya da yumuşatıldı.

Bütün gelişmeler öyle gösteriyor ki, İngiliz emperyalistlerinin son zamanlarda İran hükümetine yaklaşmasının ve Humeyni'nin başını çektiği İran uzlaşmazlarının Salman Rüşdü konusunda herhangi bir gelişmenin önüne geçmesinin arkasında yatanın bu olduğudur.

İngiltere'nin biraz da kendini beğenmişcesine beklentisi, başını başkan Hatemi'nin çektiği ılımlıların etkinlik kazanacağıdır. Ilımlılar, daha çok Amerika'nın petrol ambargosu yüzünden iyi durumda olmayan İran'ın ekonomik durumuna pragmatik bir yaklaşım sayesinde batıyla ticari ilişkilere daha açıklar.

Özellikle eski Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinin rezervlerinin batıya açılması konusunda son diplomatik gelişmeler yine petrol etrafında gelişmektedir. Burada sorun bir yere kadar rezervleri kullanabilmek ama daha da önemlisi her kim bunu satın alacaksa oraya nasıl taşınacağı -Batı Avrupa, ABD, Doğu Asya.

Petrol ve gaz boru hatları emperyalist ülkelere kan taşıyan damarlar gibidir. Sovyetler zamanında petrol kuzeye, Rus boru hattıyla taşınmaktaydı. Şimdi Ruslar buralardaki kontrolü kaybedince büyük batılı petrol şirketleri kaynakları başka taraflara akıtmak niyetindeler. ABD, İsrail baskısı altında hem İran hem de Rus toprakları kullanılmadan bir boru hattı kurulmasına karar verildi, birisi Türkiye'den, diğeri de kuzeye doğru Rusya üzerinden geçecek.

Avrupa Birliği, ABD'den daha az İran karşıtıdırlar. Almanya önemli ilerlemeler katederken İngiltere Rüşdü olayı yüzünden İran ile kârlı ticaret ilişkilerinden geri kalmıştı. İngiltere'nin İran hükümetiyle görüşmelerinde, Avrupa Birliği'nin bölge petrolünün taşınmasında daha diplomatik politikalarını benimsediği gözlenmektedir.

Bütün bunlar arasında İran'da insan hakları gasplarından çeken insanların kaderi (Uluslararası Af Örgütünün bile belirlediği üzere) unutulmaktadır.

İngiltere'nin ekonomik ve stratejik yararı ve BP'nin ekonomik çıkarlarının önde geliyor olması kimse için süpriz değildir.

Dahası, BP'nin İran'da Ekim 1998'de bir fuara katıldı. İşaretler insan haklarının politikadan sonra geldiğini, bunun da dünya ticaretinin ardında kaldığını göstermektedir. ●

Emperyalizm petrol için Orta Asya'da yeni haritalar hazırlamaya her zaman hazırdır. Bütün tarihi bunun kanıtıdır.

Her zaman kâr güdüsünden başka ana güdüsü olmayan emperyalizm, en basit insan haklarının bile bundan çok çok sonra geldiğini sürekli gösteriyor. Bu güdüyü kamçılamak için dünya ticareti ellerinde birer sopadır.

ALEVİ HAKLARIN MÜCADELESİ İŞÇİ SINIFININ MÜCADELESİNDEN KOPARILAMAYACAK

FP GENEL BAŞKANI RECAİ KUTAN HERCAİLİK YAPMADI, PARTİSİNİN "ALEVİ" ANLAYIŞINI DIŞAVURDU

HALİL DERVİŞ

FP Genel Başkanı Recai Kutan, Suriye krizi üzerinde partisinin görüşlerini açıklarken, "Suriye'yi bir nevi bir nevi sapık Alevi anlayışı içerisinde olan ve kendilerine Nusayri denilen yüzde 10'luk bir azınlık yönetiyor. Ülkenin yüzde 90'ı Sunnidir. Suriye'nin yumuşak karnı Nusayrilerdir" diye konuşuyor. Ardından uyarmalar sonucu sözde söylediklerini düzeltiyor: "Suriye'deki Nusayrilerle bizim Alevi kardeşlerimiz arasında hiçbir benzerlik yok. Onlar sapık anlayış içerisindeler. İkisini karşılaştırmak bile bizim Alevi kardeşlerimize iftiradır." Toplumdan çeşitli demokratik kuruluşlardan tepki görünce, vaktiyle Tayyip Erdoğan'ın, hem Cemevini yıktırıp hem de sıkılmadan söylediği "Ben daha Aleviyim" tümcesini tekrarlıyor.

Recai'nin Hercailiği Değil

Baştan şunu vurgulayalım: Kutan'ın Nusayrileri sapık nitelemesi, "Recai'nin hercailiği" değil, FP'nin (yani siyasal İslamcıların), Alevilik ve Aleviler hakkında düşündüklerinin bilinçli dışavurumudur. Ama koskoca Alevi toplumundan beklenen kitlesel tepkiyi görmemiştir. Hakaret davası açarak, manevi tazminat istemek yetmiyor. Kitlesel protestolarla, ülke çapında FP merkez binaları önünde gerekli ders verilmeliydi. Çünkü bu dışavurum, Alevi inancına büyük hakaretle birlikte, Alevileri bölmeye ve birbirine hasım etmeğe de yöneliktir. O dönemde Türkiye-Suriye arasında yaşanan Abdullah Öcalan gerginliğini bahane edip, Sünni çoğunluk üzerinde, Alevi inançlı kişilerin devlet yönetiminde söz sahibi olmalarını tehlikeli sayarak önünü kesmek gerektiği imajını yaratmaktır. Eski partisi iktidardayken Suriye'yi önemli bir İslam ülkesi görerek, Başkan Hafız El-Esad'ı yüksek düzeyde ziyaretlerde bulunurlarken, "Nusayriler sapık Aleviler" değildi, şimdi mi "sapık" oldular?

Kamuoyunda, Hafız El-Esad Suriye'sine karşı öfke ve kızgınlığın kabarıp yükseltildiği dönemde, iktidardaki Nusayrilere karşı "sapık Alevilik" suçlaması, Türkiye'deki koca Alevi (Türk, Kürt, Nusayri-Arap) toplumu aleyhine tehlikeli bir mesajdan başka birşey olamaz. Bu ikiyüzlü davranış, Sünniler arasında aAlevi düşmanlığını körüklemektir.

Aleviliğe böyle bir saldırıyla, Esad'ın baskıcı yönetimi ve Türkiye'ye karşı tavrı, onun Nusayri olmasından ve Alevi inancından kaynaklanıyormuş gibi gösteriliyor. Oysa Heterodoks İslam olarak Aleviliğin hangi kolu ve hangi türevi olursa olsun, bu inanç sisteminde "eline, beline ve diline sadık" sağlam bir bireysel ahlak temel vardır. Yüzlerce yıldır kadın ve erkek, eşikte oturanla döşekte (postta, makamda) oturanı biribirine eşit sayan, "yol sürdürenindir" ilkesiyle inanç önderlerini seçen bir demokrasi anlayışı sürdürüldüğü gibi, Aleviler aynı zamanda "ortak çalışıp birlikte yiyen, ortak kazanıp eşit paylaşan" bir toplumsal anlayışın sahibidirler.

Hafız El-Esad ise Aleviliğin gerçek özüne uygun hareket etmemiştir. 60'lı yılların sonlarında Türkiye'de de sivil-asker bir gurup solun benimsediği Baas Partisi'nin Sol Cunta! anlayışı bu öze zaten aykırıydı. Esad, 1969'da darbeyle iktidara geldiği andan itibaren de Alevilikten uzaklaşmaya başlamıştı. İki yıl sonra, 'Şerefim ve inancım üzerine and içerim" biçiminde başkanlık yeminini "Allahü Ekber adına yemin ediyorum" diye değiştirmiş. 1974'de Hacca gitmesi, o dönem İranlı Ayetullahlardan, Alevilerin Şii olduklarına dair fetva çıkartması ve Başkan olarak Cuma namazlarına katılmasıyla, laikliği bıraktığı gibi, Alevilikten de tamamıyla uzaklaşmış bulunuyordu. Bu Ortodoks İslami ögeler gösteriyor ki, Suriye yönetiminde gerçek Nusayri Alevi inancı egemen değildir. Öyleyse Recai Kutan'ın "sapıklık" saldırısı düpedüz bilinçlidir.

Ve Siyasi Kaza Da Değildir

FP Genel Başkan Yardımcısı Aydın Menderes:

> "Sadece trafikte kaza olmaz, siyasette de kaza olur. Maksadı aşan birşey olduğu kesin. Kutan'ın konuşmasındaki temel yanlış, insanları, devletleri, top-lumları inançlarıyla ve ideolojileriyle değerlendirmesidir. Şimdi Nusayriler öyle de, Hindulara, Budistlere ne diyeceğiz? Bir şeyleri, birilerini yüceltmek ya da küçültmek için din, inanç ve mezheplerine, ideolojilerine, siyasal görüşlerine bakmayı bir referans olmaktan çıkarmak gerekir. Savunulacak bir tarafı yok bu sözlerin..."(*Milliyet*, 16 Ekim 1998)

Demokratça söylem olarak nitelendirelebilir son cümleler. Bunları okuyanlar herhalde, söyleyen kişiye en azından FP'de ne aradığını sormayı, içlerinden geçirmişlerdir.

Aydın Menderes, Kutan'ın siyasi kaza yaptığını söylüyor. Bir fiziksel kazanın üzücü tahribatını yaşamakta olan Genel Başkan Yardımcısı, bu kazanın Alevi toplumu üzerindeki alçaltıcı manevi tahribatını anlamış olmalıdır. Yukarıdaki sözlerinde gerçekten içtenlik varsa, Recai Kutan'a, ülkemizde yaşayan 2 milyonun üzerindeki Nusayri Alevilerden medya yoluyla özür dilemesi gerektiğini söylemiş olmalıydı. Bu konuda çaba göstermeliydi. Sanmıyoruz. Gerçi göstermiş olsaydı da özür dilemezdi. Çünkü FP'nin Alevilere bakış açısı RP'ninkinden farklı değil ki.. Onlara göre Aleviler sapıktır, mülhiddir-zındıktır, kafir rafızidirler ve mum söndürürler; binnar edilmeli, yani yakılmalıdırlar! Sivas'ta yakmadılar mı? Yaktırdılar, yaktılar ve yakanların avukatlığını yaparak apaçık ve korkusuzca bu korkunç eylemi üstlendiler. Asıl ve gizli düşünceleri budur Siyasal İslamcıların. Değilse, Recai Kutan özür dileyerek bunu göstermeliydi!

Ortodoks İslamın Sünni şeriatı Alevileri dinden çıkmış, dinsiz (rafızi, mülhid), Şii şeriatı ise azgınlar, aşırılar (Gulat) olarak değerlendirerek kafir sayar ve onlara karşı cihadı (din savaşını) farz görürler. Emevi'lerden itibaren, Cumhuriyet Türkiyesi'ne gelinceye dek, hangi adlarla olursa olsun, İslam ülkelerindeki yönetimler teokratik, yani tanrısal yasaların uygulandığı din ve şeriat devletleriydi. Bu devletlerde (Emevi, Abbasi, Fatımi, İran Selçuklusu, Memlük, Anadolu Selçuklusu, Osmanlı...) sürekli egemen yönetim olmuş Ortodoks İslamın, Heterodoks İslam olarak Aleviliğe (çok sayıdaki kolları ve türevlerine) ve Alevilere bakışı hiçbir şekilde değişmemiştir. İslam Devletleri tarihi, Alevi halkların, hemen hepsi toplu kırımlarla sonlanan, çok sayıda inanç özgürlüğü ve baskıcı yönetimlerden kurtulma mücadeleleriyle doludur. Ne Şeriat yönetimleri Alevilere karşı cihatlarından, ne de Aleviler inançlarından vazgeçmişlerdir. Din ve Şeriat devletleri başka dinlere ve mensuplarına gösterdikleri hoşgörüyü, kesinlikle Alevi halklara göstermemişler. Aleviler hakkında, inançlarından dönmelerinden başka hoşgörü yolu yoktu. Aleviler de bunu yapmamış, tarih boyu baskı, zulüm ve kırımlara rağmen İslam şeriatına karşı kesintisiz direnmişlerdir.

Anayasasında laiklik ilkesi yer almış ve laik!bir cumhuriyet olarak tanımlanan 21.yüzyıl Türkiye'sinde, bir siyasi partinin başı kendi inancında olmayanlara sapık diyorsa, o parti ortaçağı yaşamaktadır. Günümüzün partisi değildir. Başdöndürücü ilerlemelerin teknik ve iletişim araçlarını da kullansalar yüzyılın partisi olamaz.

Kişi ve toplulukları kendi inancının ölçütleri içinde değerlendirerek suçlayanlar, onlara yaşama hakkı tanımak istemeyen dinci faşist kafalardır. Recai Kutan ve partisinin hedeflediği şeriat yönetimi, tıpkı Osmanlı gibi Alevi toplumuna sünnileştirmeyi dayatacak ve kabul etmedikleri takdirde dinsel fetvalarla cihad ilan edeceğinden hiç kuşku duyulmasın. Bilinçsizce ya da çıkarları için siyasal İslamı destekleme yanlışına düşen bazı Aleviler, onların bu hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmakta. Öbür yandan, gerici sağ siyasetlerle, dinci partinin bu denli güçlenmesine ortam hazırlamış sözde laik devlet yönetimine "Aleviliği monte etmek" isteyen yoldüşkünleri de kolları sıvamış son hızla koşturuyorlar!

Hele şu, kendilerinin de Ali ve Evlatlarını sevdiklerini ileri sürüp, 'ben daha Aleviyim' demeleri yok mu? İnsanı çileden çıkartıyor bu riyakar söylem! Kutan ve diğerleri, daha da ötesinde tüm Sünni müslümanlar; Ali ve Ehlibeyti, evlatlarını nasıl Aleviler gibi sevebilirler? Bir kere şeriata, kendi inançlarına aykırıdır. Alevi inançlılar için bu kişiler birer tanrısal parçadır, kendi zamanlarının Tanrı mazharıdır. Her çağda velilerle görünüm alanına çıkmayı da sürdürürler. Demek ki Alevilerde Ali ve evlatlarına karşı sevginin de ötesinde derece derece bir tapınma vardır. Ortodoks İslam'da bu, Tanrıya şirk koşmak, müşrikliktir. Eğer Kutan Ali ve evlatlarını, onlar gibi seviyorsa(!) ve daha Aleviyse dininden çıkmıştır, buyursun gelsin. Özünü Dar'a çekip arılanır paklanırsa kendisini yine de kabul ederiz; "Yetmiş iki millet birdir bize"

Nusayri-Arap Alevilerin, Anadolu'nun başka bölgelerinde yaşayan Alevilerle "ilgisi olmadığı" yalanının üzerinde bile durmayacağız. Ancak, bir Alevi derneği (İstanbul Pir Sultan Dernekleri) başkanının yaptığı gibi, "bizim Nusayri Alevilerle benzerliğimiz yoktur" diyerek bu büyük yanlışı yineleyen bazı Alevilere de, Aleviliği inanç ve tarihsel bağlamda çok iyi incelemelerini şiddetle anımsatıyoruz. Bazı biçimsel nüans farklılıklar nedeniyle kasıtlı abartmalar yapılarak, Aleviliğin bin parçaya bölünmesi amaçlanıyor. Evrenselliğine darbe vu-rulmak isteniyor. Öyle ki, Gazi Üniversitesi'nden bir gurup Türk-İslam Sentezcisinin temsil ettiği "Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi" yayın organı "Hacı Bektaş Veli Dergisi"inde bir öğretim üyesinin inceleme yazısının başlığı "Çubuk Yöresi Aleviliği..." olabiliyor. Yörelere, beldelere kadar Alevilik bölünüp farklılaştırılıyorsa, ardında düşmanca kötü niyetlerin varlığı sezilmez olur mu?

Bu arada Nusayri Alevi inancının kökeni ve ilkelerine ilişkin kısa bir bilgi geçmeyi de gerekli gördük. Nusayri dostlarımıza da, inanç ve düşüncelerini, gelenekleri ve tapınmalarını, takıyye yapmadan yazarak, anlatarak açıklamalarını en içten duygularımızla rica ediyoruz. Hiç kimsenin kendi dinsel inancı açısından bakarak, farklı inançları değerlendirmeye hakkı yoktur yirmibirinci yüzyılda. Kutsal sırrı saklamak uğruna artık iftiralara uğramaktan kurtulalım

Nusayri Aleviliği Ve Nusayriler

Onuncu İmam Alaliyyün Naki'ye (827-868) yakınlığı ve onu izlediği bilinen Muhammed b. Nusayri'den (Öl.883) adını almıştır, Nusayri Aleviliği. Onlarda Ali Tanrılık makamında, Muhammed onun Peygamberi, Salman ise ikisi arasında kapıdır. Ali

mana (ilk ve gerçek anlam), Muhammed ism (bu gerçeğin adı), Salman bab (açıklayan gerçeğe götüren kapı) olarak nitelendirilir. Bu üçlem Nusayri Alevilerde Ayn-Mim-Sin (A-M-S) başlangıç harfleriyle ifade edilip kutsanır.

En eski Nusayri metinleri olarak bilinen Kitab al-Haft (Yedi Kitap), 12.yüzyılın ilk yarısında, Suriyedeki kalelerinde, İsmaililerin Mustali koluna bağlı Tayyibiler'e yenilip onların aralarına karışmış Nusayrilerden kalmıştır. Bu yapıt, Mufaddal al-Sayrafi'ye atfedilen yapıtlardan en tanınmışı olan "Kitab al-haft wa'l-azilla"dır. İmam Cafer'in batıni görüşlerini yansıtmaktadır. Hattabilerin bir kolu olan bunlar da İmam Cafer'i, Ehlibeyt soyundan ve yaşayan İmam olarak tanrısallaştırıyorlardı. Bu kola Mufaddaliler (Mufaddaliyya) denilmekteydi. (Farhad Daftary, *The Isma'ilis, Their history and doctrines*, 2.Baskı, *Cambridge University Press*-1992, s.100-101, Dipnt. 53,54)

Aynı şekilde 8.yüzyılda, İmam Bakır ve Cafer çevresindeki ilk heterodoks İslam (Alevi) yorumcusu Abul Khattab ve çevresi tarafından yazılmış Umm'ul-Kitab'ta Salman al Farisi'nin Salsal sıfatıyla Cebrail'in yeryüzündeki Hicab'ı (örtüsü), Ali ile Muhammed arasında Bab (kapı) olarak gösterilmesi İsmaili Aleviliğinin olduğu kadar Nusayri Aleviliğinin de inanç temellerinin Hattabilere dayandığını açıklamaktadır. (Elbetteki tüm kümeleşme ve türevleriyle birlikte Hete-rodoks İslam olarak Alevilik, Halife Osman (644-656) döneminde Sabailikle başlamaktadır.) Burada sözünü ettiğimiz kitaplar Alevi inanç ve felsefesinin en eski iki yazılı kaynağıdır. Birincisinin, Nusayri Alevi dostlarımızın ellerinde bulunduğundan eminiz. Elyazmalarını şeyhler saklayıp göstermeseler de, kitabın 1970'de Beyrut'ta ikinci baskısının yapıldığını biliyoruz. Umm'ul-Kitab'ın ise 10.yüzyıl Pahlavi Farsçasıyla yazılmış kopyaları, iki büyük İsmaili ve Şii-Sufizm uzmanı tarafından tarihi ve içeriği açıklığa kavuşturulmuş, yorumlanmıştır. Kitabın yazarı Abu'l Khattab b. Muhammed, İmam Bakır'ın hizmetinde bulunan, İmam Cafer'in "Benim bilgimin kasketisin. Kendimizi ve sırrımızı sana emanet ediyorum" dediği kişidir. Cafer'in oğlu İmam İsmailin de öğretmeni, manevi babasıdır. Abul Khattab'ın bu aile ile ilişkisi, Muhammed'in kendi ev halkından, yani Ehlibeyt'ten saydığı Salman-ı Farisi'yle olan yakınlığıyla aynıdır. Diğer yandan Nusayri'nin İmam Naki ve oğlu Hasan ül-Askeri ile ilişkileri de aynı yakınlık derecesindedir. Muhammed b. Nusayri de Oniki İmamlara açılan (Bab) kapıdır.

Bu kitaplardaki birçok bilgi ve kavramlar, İmam Cafer Sadık Buyruğu, Hacı Bektaş Veli'nin Makalat'ı, Kaygusuz Abdal'ın risaleleri, Şah Hatayi, Pir Sultan, Kul Himmet Virani Abdal vb. Alevi-Bektaşi ozanlarının nefeslerinde, deyişlerinde yansımaktadır. Hacı Bektaş Veli, 13.yy dan beri Anadolu'da ve Balkanlarda yaşayan Alevi-Bektaşiler için nasıl Kutb'ul Evliya, yani veliler ulusu ve serçeşme ise, Muhammed bin Nusayri de, 9.yydan beri Kilikya bölgesinde (Adana, Mersin, İskenderun, Tarsus, Antakya) ve Suriye'de, Lübnan'da yaşayan Arap Aleviler için (Bünyamin de İran'daki Ahl-al Hakk (Kürt) Aleviler için aynı makamdadır) aynıdır. Hepsi de Ali donunda, İmam donunda yeniden dünyaya gelmiş ya da İmam'ı gözleriyle görüp onun Hücceti (tanığı) olmuş velilerdir. Zamanının yaşayan imamlarıdır ve tanrısal parçayı taşıdıklarına inanılır. Cem'lerde okunan gülbengler ve duaların sonunda, Hünkar Hacı Bektaş Veli'den dilekler, muratlar istenip yardım beklenmesi neyi gösteriyor? Alevilik inancında velilik makamı tanrısal makamdır; veli sözcük anlamıyla da tanrının dostu, arkadaşı demektir. Veliden istenen yardım, rahmet tanrıdan istenmiştir. Alevilikte tanrının insanlaşması, insan-tanrı birliğinin, ya da tanrının nesnelleşmesidir bu.

On birinci yüzyıldan itibaren Nusayrilik, Fatımi halifesi al-Hakim'i(996-1021) al-Akl-al kulli, yani yaratıcı evrensel akıl ve son makam olarak tanrısallaştıran ve daha sonra Akl-ı Kulli'nin Hamza'da vücut bulduğuna inanan Druzi (ya da Drusi, gazetelerde yazıldığı gibi Dürzi değil) öğretisiyle karşılıklı etkileşim içerisine girmiş. Temelde kendisi de Hattabiliğe dayanan ve Heterodoks İslam'ın(Aleviliğin) bir kolu olarak Druziliğin, Nusayrilikle düşünce ve inanç yapılanmaları ve ritüllerinin büyük çapta benzeşim göstermesi çok doğaldır. Çünkü yüzyıllarca aynı bölgelerde yaşamakta ve aynı dili (Arapça) konuşmaktalar.

FP'nin Alevilere bakış açısı RP'ninkinden farklı değil ki... Onlara göre Aleviler sapıktır, mülhiddir-zındıktır, kafir rafızi-dirler ve mum söndürürler; binnar edilmeli, yani yakılmalıdırlar! Sivas'ta yakmadılar mı? Yaktırdılar, yaktılar ve yakanların avukatlığını yaparak apaçık bu korkunç eylemi üstlendiler. Asıl ve gizli düşünceleri budur Siyasal İslamcıların.

Hamza ve İsmail b. Muhammed al-Tamimi tarafından altı kitap halinde düzenlenmiş Druzi yazıları Nusayriler için de kutsaldır. Rasail al-Hikma (Akıl, hikmet kitapları) ya da al-Hikma, al-Sharifa adını taşıyan bu kitaplar inanç önderleri Şeyhlerin tekelindedir. Okumayanlar, kitapların nerede olduğunu ve doğal olarak içeriğini de bilmezler. Okuyanlar ise, nerede olduğunu değil ama gerektiği kadarını sadece yola girecek olanlara anlatırlar. Çünkü bu kutsal yazılar aynı zamanda kutsal sırlarıdır. İnanç yapılanmasında toplum iki sınıfa ayrılır: Birincisi inanç ve tapınma gerçeklerinin içine, yani inandıkları gerçeklere götüren yola girmiş olanlâr, yani Ukkal (akil'in çoğulu, akıllılar, bilgin kişiler anlamında). İkincisi ise, yola girmemiş ve kutsal yazıları okumalarına izin verilmeyen toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan "bilgisizler" anlamındaki Cuhhal (Cahil'in çoğulu) kesim. Her yetişkin Druzi ve Nusayri, önemli bir hazırlık ve duruşmadan sonra yola girebilir. Yola girince, inançsal yaşamı sıkı bir biçimde sürdürmek zorundadır. Akıllılar arasında daha fazla bilgi sahibi olanlara, topluluk içerisinde Şeyhler olarak, özel yetkiler verilmiştir.

Ölüm-ötesi ve Evren üzerinde kapsamlı öğretilere sahip olan Druziler ve Nusayriler, Tenasuh'a (Ruhgöçü, yeniden doğuş) inanırlar. Ancak Nusayriler Tenasuh inancında Druzilerden ayrılırlar. Nusayri Alevilere göre, günahkar kişilerin ruhları, diriliş dönüşümünü hayvan vücutlarında dünyaya gelerek tamamlar. (Farhad Daftary, *agy*. s.200)

Batılıların metampsychosis sözcüğüyle karşıladıkları tenasuh, Nusayri Alevilerinde çok önemli bir inançsal dogmadır: Her inanan kişi, Ali'nin yönettiği gökyüzünde, yıldızlar arasındaki alacağı yere ulaşmadan önce tam yedi kere beden değiştirir, ruhsal dönüşüm yaşar. Eğer ayıplanmaya layıksa, kabahatlarının bedelini ödeme tamalanıncaya kadar bir müslüman ya da hristiyan olarak yeniden doğar. Ali'ye tapınmamış inançsızlar ise bazı hayvanların biçiminde tekrar hayata döner...

Bu ruhsal dönüşümü, Alevi-Bektaşi ozanlarının büyük çoğunluğu yazdıkları "devriye" türü şiirlerinde işlemişlerdir. Öyle ki bir çeşit, maddenin yok olmadığı, biçim değiştirdiği ilkesinin mistik yanılsaması ya da yansıtılmasıdır. Ruhsal dönüşüm ya da ruhun ölümden sonra başka bir vücutta geri döndüğü öğretisi, öbür dünya ve cennet-cehennem kavramlarını yadsır. Yani ruhların öbür dünyada ödüllendirilmesi ve cezalandırılması, büyük yargılama günü diye birşey yoktur anlamına çıkar. Zaten Heterodoks İslamın (Aleviliğin) bütün kollarında Ortodoksizmin yargılama günü, cenneti ve cehennemi nesnel dünyaya taşınmış ve burada olduğuna inanılmaktadır. Değişik biçimlerdeki toplu tapınmalarında, yola giriş törenlerinde bu yargılamalar, ödül ve cezalandırılma sonuçlarıyla her zaman yaşanır. Ruhların, insan ve hayvan vücutlarında dünyaya dönüşleri de ödüllendirme ve cezalandırmanın bir diğer dünyasal versiyonudur.

Nusayrilik, Ali tanrısallığına bağlı olarak ilk kez Sabailikle ortaya çıkan Heterodoks İslamın (Aleviliğin), en az değişime uğramış ve 1350 yıllık batını öze en fazla sadık kalmış koludur. Ancak belirtmek gerekir ki, tarih boyu inacının felsefesini, kurum ve ilkelerini kendi topluluğunun bir kesimine (Cuhal, yola girmemiş olanlar) bile açıklamamayı, 'sır saklama' kutsal yaptırımına bağlamış. Çok kere yaşadıkları topraklara egemen olan baskıcı Ortodoks inançlı (Şii-Sünni,Hristiyan) toplum ve yönetimlere takıyye ile uyum sağlamaya gitmiştir. Belki de bugün Suriye ve Türkiye'de yaşayan Arap halklarından 3 milyona yakın Nusayri Aleviler, böylesi bir inanç siyasetiyle varlığını sürdürebilmiştir.

"Kitab Al-Macmu" Ve Nusayrilik

Nusayri öğretilerinin felsefi ayrıntıları, Ali inancının temel ilkeleri ve tapınma kurumları Kitab al-Macmu isimli anonim kitapta toplanmıştır. Yüzyılın başında R. Dussaud tarafından, "Nusayrilerin Dini ve Tarihi" (Histoire et Religion de Nosairis, Paris-1900) başlığı altında Fransızca'ya çevrilmiş olan bu kitaptan bazı bilgiler geçerek, şimdi Nusayri Aleviliğini daha yakından tanıyalım:

Nusayriler tıpkı İsmaililer gibi zaman boyutunu, her biri kendi tanrısal mazharına (görünüm alanına çıkmış bir tanrıya) sahip yedi devreye (dönüşüme) bölerler. (Bu, Harran Sabenlerinin inanç öğretisini andırır; bu öğretide yaratıcı (tanrı), özünde tektir fakat bedenler içinde nesnellik kazanmalarıyla artmış ve bu vücutlar dünyayı yöneten yedi gezegen olmuştur.) İsmaili ve Druzilere göre, her dönüşüm içinde yeni dinin emanet edildiği natık (konuşan, bildiren, tebliğci) olarak bir peygamber gözükür. Natık, birincisi esas (temel, asıl) olan yedi kişilik içinde artış gösterir. Esaslar, İsmaili ve Druziler arasında (Ali dışında) natıklar'a oranla daha aşağı derecede görülür. Nusayrilerde ise esaslar (Abel, Seth, Joseph, Joshus, Asaph, Peter-Shemaun ve Ali), natıklar'dan (Adem, Nuh, Yakub, Musa, Süleyman, İsa ve Muhammed) daha üst derecede sayılırlar. Yedinci devrin (dönüşümün) esas'ı Ali, tanrılaşmış ve İsa için verilen sıfatı çağrıştıran, Ma'na(anlam,düşünce) sıfatını taşımaktadır:

> "Ali İbn Abu Talib doğurularak dünyaya gelmedi; O tek ve ölümsüzdür, bütün zamanlarda mevcuttu. Onun özü nurdur, ışıktır; yıldızlar parıltısını ondan alır. O, nurların nurudur. Bütün (sıfatlardan münezzeh) ve yardımcılardan yoksun olduğu halde o kayaları parçalar, denizleri geri çeker ve işleri, olayları yönlendirir. İmparatorlukları yıkan da odur. O gizlidir, kapalı değil, yani tanrısal özünün doğası gereği gizlidir ama bir örtü altında değildir. O düşüncedir, ma'na'dır. Ali, konutu (mesken) ve örtüsü (hicab) olan, İsm diye çağırdığı Muhammed'i yarattı. Muhammed dönüşünde, onun nurunun nurundan Salman-ı Farisi'yi yarattı ve onu Ali'nin (ona açılan) kapısı(bab) yaptı. Ona propagandasını emanet etti. (Kitab *al-Majmu*, Fr.Çev. Dussaud, s.162 vd.)

Nusayrilik, Ortodoks İslamın kelime-i şehadet formülünü, "Ali İbn Abu Talib'ten başka tanrı olmadığına şehadet ederim (Eşhedü enne la ilahe illa Ali İbn Abu Talib)" biçimine sokmuştur. Dussaud, Ali al-A'la (yücenin yücesi, en yüce) ile eski Yunanlıların Adonis adını verdikleri eski Fenike tanrısının Elyum (en yüce) sıfatı arasında bir karışım olabileceğini varsaymaktadır. Ona göre Nusayriliğin Ali (ma'na,gökyüzü), Muhammed (İsm, güneş), Salman (hicab,ay) Tanrısal Üçlüsü, Hrıstiyanlık Üçlüsünden daha eski Suriye-Fenike kültleri, özellikle Palmyra (Medain) tanrılarını anımsatır; gök tanrısı Ba'al Shamain, güneş tanrısı Malakbel, ay tanrısı Aglibol... Nusayriliğin yola giriş törenlerinde tanrısal üçlü Ayn, Mim, Sin başharfleriyle temsil edilir... Kitab al-Macmu'ya göre Muhammed'in yarattığı "kıyaslanmaz eşsiz" Beşler, devirlerinde dünyayı yaratan beş gezegendir...Nusayriler akıllı ruhları olmayan kadınların ölümsüzlüğüne inanmazlar. İçki kullanmanın caiz olduğuna inanırlar. Yola giriş törenlerinde şarap önemli rol oynar. Bu arada belirtmek gerekir ki, yola girmemiş Nusayriler arasında Khodhr (Hıdır-İlyas, Hızır), yola girmişler arasında Ali'nin olduğu kadar benzersiz mükemmellikte bir tanrı adıdır.

Ayrıca Nusayriler de kendi aralarında dörde ayrılıyorlar: Yabancı etkilere açık ve kendi dışındakilerle en fazla ilişkisi olan (adlarını Ali'nin el-Haydar (arslan) sıfatından alan) Haydariler, Şamaliler, Kalaziler ve Gaybiler. Şamaliler, gökle aynılaştırdıkları tanrı Ali'nin, Muhammed'i temsil eden güneşin içinde oturduğunu (sarayının güneşte olduğunu) ileri sürerler. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu inanç (ide) eski Palmyra tanrısı Ba'al Shamaim'i-Grekler bu tanrıyı Helios (Güneş) adıyla almışlardır-çağrıştırmaktadır.

Şamaliler, güneşle aynılaştırılmış ve ışık aracılığıyla Ali ile birleşmiş fakat görünüm alanına ayrı çıkan Muhammed'e tapınmaları daha fazla ayrıntılanır. Kalaziler ya da Kamerilere göre de ay, Ali'nin sürekli oturma yeridir; şiirlerle ve şarapla kutlarlar. Dolu alarak, kendi mecazi dilleriyle (söylemleri içinde) ayla çok yakın dostluğa ulaşırlar. Bazı yazarlar bu ay inancında da eski Suriye ay tanrıçası Astarte'nin izleri olduğunu ileri sürerler. Kalaziliğin kurucusu Şeyh Muhammed İbn Kalazi'dir. Dördüncü grup olan Gaybiler ise, tanrı Ali'nin görünüm alanına çıktığı, sonra da gözden kaybolduğuna inanırlar. Şimdiki zaman da gayib (görünmez) dönemidir. Böylece onlar Tanrıyı (Ali), görünmezliğinden dolayı, diğerlerinde olduğu gibi gökyüzü ile, havayla aynılaştırmaktadırlar.●

NOT: Nusayriler'e ilişkin bazı kaynaklar:

1- Al-Nawbakhtı, al-Firak, s.78;

2- Al-Kummi, al-Makalat, s.100-101;

3- Al-Askari, al-Makalat, s.15

4- Al-Majmu, traduct. R. Dussaud, Histoire et Religion de Nosairis, Paris-1900

5- René Basset, "Nusayris" ERE Vol.3, s.417-419

6- Louis Massignon, "Nusayri'nin Bibligorafyası", s. 913-922; "Nusayris" EI Vol. 3, s.963-967: "Les Nusayris", L'Elaboration de l'Islam, s. 109-114.

7- Heinz Halm, Die Islamisch Gnosis, Munich-1982, s.284-285

8- W. Kadi, Alawi, EIR Vol. 1, s.804-806

MARKS VE ENGELS'İN ÖZVERİSİ, MİLİTANLIĞI

YAZILIŞI UZUN YILLAR ALAN *KAPİTAL* BUNLARIN SONUCUDUR

M. KIZILTEPE

Marks ve Engels'in yaşamlarının militan yanını incelemeye ayırdığımız bu dizinin yayımlanan en son bölümünde, 1848-1850 yılları arasında Avrupa'da patlayan devrimci savaşların bastırılmasının ardından gelen gericilik döneminin başlamasıyla birlikte birçok devrimci gibi Londra'da soluğu alan Marks ve Engels'in çalışmalarını, karşılaştıkları çeşitli zorlukları incelemeye başladık.

Bilindiği gibi, bu gericilik dönemi oldukça uzun sürecek ve Avrupa'da yeni bir ayaklanmanın yaşanması için on yılın üstünde bir zaman geçmesi gerekecekti. (1863 yılının başında patlayan Varşova ayaklanmasını kastediyoruz.) Bu arada tabii Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde birçok çalkantılı dönemler yaşandı ancak Londra'ya sığınan geniş siyasal göçmen kadroların ülkelerine acilen dönemlerini kaçınılmaz kılacak sıcak bir devrimci savaş yaşanmadı. Bu gericilik dönemi aslında sadece Avrupa'da değil, tüm dünyada kapitalizmin hızla gelişiminin yaşandığı dönemdir. Adı üstünde, gericilik dönemi sayesindedir ki geniş işçi ve emekçi yığınları büyük çapta grev örgütlemekten uzaklaştırılmışlar, daha bir içlerine dönmüşlerdi.

Geçen yazımızda da bu dönemde ortaya çıkan çeşitli sağ ya "sol" sapmalara değinmiştik. Komünistler Birliği'nin bağrında yeşeren bu sapmalar aslında küçük burjuva devrimcilerinin sabırsızlıkları, dönemin gerektirdiği çalışma biçiminin özü olan sabırlı, uzun erimli ve derinliğine yürütülen hazırlığa yeterli inançlarının ne de bilgi birikimlerinin olmamasıydı. Bu görüş ayrılıkları Komünistler Birliği'nin çalışmalarını giderek daha da olumsuz bir yöne itmeye başladı. Bu olumsuz duruma dur demek amacıyla 15 Eylül 1850'de Merkez Komitesi bir toplantı düzenledi. Toplantı aslında Marks ve Engels'in önderlik ettiği, Komünist Partisi Manifestosu'ndaki görüşlere sahip çıkanlarla keskin devrimci sloganlar ve darbesi mantığıyla Avrupa'da devrimci durumun yeniden yaratılabilmesinin tamamen öznel faktöre bağlı olduğuna inananlar arasındaki kopmanın tescil edilmesiydi. Marks'ın önerdiği ve Merkez Komitesi'nin çoğunluğunun onayladığı karar tasarısına göre, partinin bütünlüğünü koruyabilmek amacıyla Komünistler Birliği iki büyük guruptan oluşacak, bunlardan biri Londra'da, diğeri de Komünistler Birliği'nin çalışmalarının en yoğun olduğu Köln kentinde oluşturulacaktı. Marks ayrıca yeni Merkez Komitesi'nin çalışmalarının önemi giderek arttığı için Köln'de oluşturulmasını öneriyordu.

Bu toplantının hemen ardından Marks ve Engels'in eski silah arkadaşları olan Willich ve Schapper ayrılarak Komünistler Birliği'nden ayrı yeni bir birlik kurdular. Yeni kurulan birliğin üyelerinin Londra'daki İşçi Eğitim Derneği'nde çoğunlukta olmalarının belirlenmesinin ardından Marks, Engels ve onlarla birlikte yürüyen onbeş kadar militan dernekten ayrıldılar. Aradan kısa bir süre sonra da ciddi siyasal ve ekonomik bunalıma giren gazete kapatılma sorunuyla karşı karşıya kaldı. 1 Kasım'da son sayısını basan gazetede, Marks ve Engels'in dünya işçi sınıfının yazısına armağan ettiği yapıtlardan biri olan *"Almanya'da Köylü Savaşları"* yer alıyordu.

Komünistler Birliği'nde ortaya çıkan kopmanın ardından Marks, Engels ve onlarla birlikte saf tutan yoldaşları vakit kaybetmeden Köln'de başarılı bir biçimde yürütülen çalışmalara ağırlık verdiler. Londra'da bulunan ve Almanya'da polis tarafından tutuklama emriyle aranmayan Alman militanların bir kısmını devrimci ajitasyon ve propaganda çalışmalarına hız vermek amacıyla ülkelerine geri yolladılar. Öte yandan da Köln'de çalışmaları yürüten Merkez Komitesi üyeleriyle son derece düzenli bir haberleşme sistemi kurdular. Marks ve Engels'in amacı doğaldır ki Almanya'da sürdürülen parti çalışmalarını olabildiğince yakından ve gün be gün izleyebilmek, bu sayede de bu çalışmaları doğru bir biçimde yönlendirebilmekti. Tabii bütün bu çalışmaları yakından izlemeye çalışan sadece Marks ve Engels değildi. Alman polisi de tüm olanaklarını seferber ederek Komünistler Birliği'nin militanlarının ne yaptıklarını, kimlerle yazıştıklarını araştırıyorlardı. Tüm bu sıkı kontrole rağmen Marks, Engels ve diğer militanların yazışmaları başarıyla sürdürebilmeleri, profesyonel çalışma anlayışının Komünistler Birliği'nin militanlarında ne kadar gelişmiş olduğunu gösterir.

Militanların gösterdiği tüm itinaya rağmen hızla büyüyen örgütün kendini polisin izinden kurtarabilmesi giderek güçleşmeye başladı ve Haziran 1851'de Alman polisi geniş tutuklamalara girişti. Çeşitli Merkez Komitesi üyelerinin yanında partinin yüzlerce militanına ani baskın düzenleyen polis, Komünistler Birliği'nin kadrosuna ağır bir darbe vurdu. Bunun üzerine gerek tutuklu militanların serbest bırakılmasını sağlamak için girişimlerde bulunmak, gerekse Merkez Komitesi üyelerinin hukuksal alanda savunma işlemlerini ayarlamak ve tabii en önemlisi tüm baskılara rağmen örgütün çalışmalarını aksatmadan yürütmek görevlerini üstlenmek konusunda Marks ve Engels'e büyük sorumluluklar düşüyordu. Bu dizinin başından beri verdiğimiz örneklerle kanıtlamaya çalıştığımız gibi, büyük düşür olmalarının yanısıra aynı zamanda son derece yetenekli örgütçü ve eylem adamı olan Marks ve Engels bu yeni durum karşısında hiç vakit kaybetmeden derhal göreve soyundular: Marks Londra'dan kuryeler aracılığıyla başta Köln olmak üzere Almanya'yla düzenli bağları yeniden örgütledi. Aynı zmanda da ağır hapis istemiyle mahkeme önüne çıkarılmayı bekleyen yoldaşlarının savunmasına önemli katkılarda bulundu. Şöyle ki Engels ile birlikte hem İngiliz, hem de Alman gazetelerinde yayınların yapılmasını sağlayarak, Alman polisinin Komünistler Birliği'nin militanlarına karşı kullanılmak üzere suç belgesi diye savcılığa sunduğu belgelerin aslında Alman gizli polisi tarafından düzenlenmiş olan sahte belgelerden oluştuğunu tüm kamuoyuna kanıtlayarak Alman savcılarının tezlerinin önemli bir kısmını çürüttüler. Hemen hatırlatalım ki tüm çalışmalar, Alman gizli polisinin burnunun dibinde ve onun önlemek için yoğun çabalarına rağmen gerçektirdiler! Görüldüğü gibi, güvenlik çalışma konusunda son derece ustalaşmış insanlardan söz ediyoruz. Bu alanda ustalaşma da kütüphanelerin sakin köşelerinde değil, devrimci savaşımın bizzat içinde edinebiliyor ancak.

Manchester'e yerleştikten sonra Marks'dan biraz uzak düşmesine rağmen, Engels de Köln'deki yoldaşlarının yardımına bir başka alanda yetişti: Babasının hem Manchester'deki hem de Almanya'daki tesislerinin tüm olanaklarını seferber ederek mahkemenin hukuksal masraflarının karşılanmasına çok önemli katkılarda bulundu.

Komünistler Birliği'nin Köln duruşması son derece önemli bir denek taşıdır, genelde dünya işçi sınıfının özel olarak da Alman işçi sınıfı hareketinin tarihinde Şöyle ki, bu duruşmayla burjuvazi ne pahasına olursa olsun şu mesajı vermek istemiştir, onu sınıf olarak feodalizme ve otokrasiye karşı savaşta işçi sınıfının ve emekçi halkın yanına çekmek isteyenlere: "Birlikte yolculuğumuz buraya kadar, yolun bundan sonraki kısmında sadece otokrasiyi değil, beni de bulacaksınız karşınızda". Kısacası, burjuvazi ayaklarının üstünde doğrulur doğrulmaz gericileşiyor ve kapitalizmin gelişmesinin kendinden başka kimseye yararı olsun istemiyordu.

Köln duruşmasının sonucunda aralarından Friedrich Lesser, Peter Röser ve Heinrich Bürgers gibi Engels'in 1849 devriminde birlikte çarpıştığı yoldaşları da bulunuyor ve üç ile altı yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılıyorlardı. 1852 yılının sonunda da Komünistler Birliği resmen dağılma kararı aldı. Dünya işçi sınıfının ilk komünist partisi olarak nitelendirebileceğimiz Komünistler Birliği, beş yıllık varlığı süresince son derece önemli tarihsel olaylara tanık oldu. Bir yandan 1848-1849 devrimlerinden aktif bir rol oynamaya çalıştı, bir yandan da Avrupa'da yeni ancak hızla gelişmekte olan işçi sınıfının hangi ülkeler temelinde örgütlenmesi gerektiği sorusuna Marks ve Engels'in belirleyici katkılarıyla yanıt vermeye çalıştı.

1853-1857 yılları, Avrupa'da devrimci çalkanışların göreceli olarak durgun olduğu yıllardır. Bu dönemde Marks Londra'da, Engels'de Manchester'da bulunan işçi derneklerindeki faaliyetlerini sürdürdüler. Ancak daha da önemlisi, gecelerini gündüzlerine katarak teorik çalışmalarının bir an önce ürünlerini vermesine uğraştılar.

İkisinin çalışma ve ilgi alanları bilinçli olarak farklıydı. Önceden de belirttiğimiz gibi, Engels' in işçi sınıfının askersel programına, genel olarak da askersel konulara, devrimci savaşların örgütlenmesine, askersel strateji ve taktiklere büyük bir ilgisi vardı. Gerek Marks ve ailesinin, gerekse yakın yoldaşlarının ona "General" ya da "Manchester'daki Genel Kurmay" lakabını yakıştırmaları boşuna değildi! Gerçekten de Engels'in adı burjuvazinin askeri çevrelerinde bile bilinir oldu. Öyle ki, bu çevrelerin en tanınmış yayınlarından olan Manchester'de basılan *"The Volunteer Journal"* (*Gönüllerin Dergisi*) ya da Almanya'nın Datmstadt kentinde basılan *"Allgemeine Militar-Zeitung (Genel Askersel Gazete)* gibi askeri çevrelerin en önde gelen yayınları Engels'in makalelerini yayınlamaya her zaman hazırdılar. Hem Marks, hem de onlarla ilişkide olan yakın yoldaşları Engels'in bu konuda derinleşmesinden büyük memnunluk duyuyorlar ve onu proletaryanın partisinin askersel konulardaki uzmanı olarak görüyorlardı.

Engels'in askersel strateji ve taktikler konusunda uzmanlaşabilmesi için son derece geniş bir alanda incelemeler yapıp yazılmış eserleri okuması ve sindirmesi gerekiyordu. Gün boyunca babasının fabrikasından çalışmasına rağmen geriye kalan tüm zamanını bu araştırmalara veriyordu. Sözünü ettiğimiz dönemde Engels'in kaleme aldığı, ancak bir süre yayınlamadığı broşürlerden biri, *"Kutsal Birliği'n 1852'de Devrimci Fransa'ya karşı savaşının koşulları ve sonuçları"* adıyla anılan eseridir. Bu çalışmasında Engels, modern savaş sanatının ve askersel örgütlenmenin burjuva sınıf karakterinde olduğunu ve tümüyle burjuvazinin kendi askersel çıkarlarının bir ifadesi olduğunu kanıtlar.

1848-1849 Avrupa devrimci savaşları sırasında doğrudan edindiği kişisel deneyimlerin temelinde, proletaryanın askersel örgütlenmesinin, burjuva ordusunun örgütlenmesinin belli yanlarını almakla birlikte, temelde önemli farklılıklar göstermesi gerektiğini vurgular. Bu farklılıkların arasında en önde gelenlerin, proletaryanın devrimci savaş sırasında askersel örgütlenmesinin yığınsallak ve de hareketlilik boyutlarının burjuva ordularınınkine oranla çok daha yüksek düzeyde olması gerektiğini vurgular.

Ayrıca yeri gelmişken belirtelim ki, Lenin, devrimci durumla ilgili bir meşhur tanımını yaparken dayandığı temel çalışma olarak bundan önceki bir yazıda değindiğimiz, Engels'in Marksizmin klasikleri arasında yer alan *"Almanya'da Devrim ve Karşı-devrim"* yapıtını almıştır. Yine Lenin, Bolşeviklerin Ekim Devrimi arifesinde Merkez Komitesine yolladığı o ünlü mektubunda sözünü ettiği, "bugün çok erken, yarın da çok geç olabilir, ayaklanmayla hiç oynanmaya gelmez" şeklindeki uyarısı da doğrudan Engels'in 1848-1849 devrimini izleyen süreç içinde çıkardığı teorik sonuçlardan esinlenmiştir. Kısacası, Engels'in dünya işçi sınıfının bilgi dağarcına bu konudaki katkısı gerçekten engindir.

Marks'a gelirsek, doğaldır ki boş durmak şöyle dursun, Marks da olağanüstü bir tempoyla kendi uzmanlık alanı olan ekonomi-politik dalındaki araştırmalarını hızla ilerletiyordu. Dünya işçi sınıfı yazının "Komünist Partisi Manifestosu"ndan sonra herhalde en önemli yapıtı olarak nitelendirebileceğimiz '*'Kapital*''in hazırlanışı dönemidir bu dönem... Kapitalist üretim biçiminin nasıl işlediğini tüm çıplaklığıyla ve en yalın bir anlatımla gözler önüne serildiği bu başyapıt, ortaya çıkmadan önce, Engels'in sürekli ısrarlarına uyarak daha mütevazi boyutlarda ancak aynı temelde bir nevi prova yapar gibi, Marks bulgularını, *"Siyasal Ekonominin Eleştirisine Katkı -1.Bölüm"* adlı bir diğer klasik olan yapıtında toplayıp yayınladı. Bu yapıt için Marks'ın kaleme aldığı *Önsöz*, tarihin materyalist temelde irdelenmesinin temel hatlarını oluşturması açısından ayrıca bir önem taşır.

1857 yılının ardından Avrupa'da özellikle Amnaya'da işçi sınıfı hareketinde kıpırdanmalar başladı. Daha da önemlisi, işçi sınıfının siyasal örgütünü Almanya'da yeniden kurmak söz konusuydu. Ancak bu çalışmaların Almanya'da başını çeken Fernînand Lasalle, hiç Komünist Manifesto'yı kendine klavuz edinen birinin çizgisinde değildi. Bunu gören Marks ve Engels, işçi sınıfı hareketinin bir kez daha kayalara vurmasının önüne bir an önce geçmek istiyorlardı. Bunun için Wilhelm Liebknecht gibi kendileriyle aynı görüşleri paylaşaan militanlar aracılığıyla hem örgütsel, hem de ideoloji alanda savaşım vermek üzere kolları sıvadılar. Yazı dizimizin gelecek bölümünde de bu gelişmeleri ve ardından da Marks ve Engels'in Birinci Enternasyonal'in örgütlenişinde oynadıkları rolün üzerinde duracağız. ●

- X -

1931-1940 DÖNEMİ PARTİ ÇALIŞMALARI

TÜRKİYE'DE İŞÇİ HAREKETİ VE İŞ KANUNU

NAZIM ÇELİK

TKP İstanbul İl Komitesinin yayın organı *Kızıl İstanbul*'un Mayıs 1935 sayısında, o dönem burjuvazisinin çıkarttığı İş Kanunu'nun eleştirisi yer alıyor. Çeşitli iş kollarında yapılan eylemlerden haberler ve o sıralarda yine yoğunlaşan öğrenci ve öğretmenlerin eylemleri yayınlanıyor.

Her dönemde olduğu gibi, Türkiye burjuvazisi, o yıllarda da getirdiği gerici yasalarla özellikle işçi, emekçi kesimi hedef alıyor. Onların siyasal ve sosyal haklarına saldırı içeriği taşıyor. Bu gerici karakterli yasalarla sömürüyü, baskıyı katmerleştirmeye çalışıyor.

Kızıl İstanbul'un Mayıs 1935 sayısından öğrenebildiğimiz işçi ve emekçilerin, bu durum karşısında gerçekleştirdikleri karşı eylemlere bir göz atalım. Türkiye burjuvazisi o dönemdeki sermaye birikimini bir taraftan işçiyi,köylüyü ve fakir esnafları soyarak,diğer taraftan da Ermeni katliamı, Kürt isyanlarında zapt edilen topraklar, mülkler ve diğer yağmalarla sağlanmıştır. Böylece burjuvazi daha güçlenmiştir. Bu birikimin sonucunda, memlekette serbest işçi kuvveti genişledi. Burjuvazi iç pazarda egemenliğini güçlendirdi. Kapitalizmin bu gelişimiş sefaleti, işsizliği, soygunu ve ezgiyi daha da şiddetlendirdi. Buna karşılık, işçi sınıfı ve geniş fakir halk kitlelerinin devrimci hareketleri yükseldi, burjuva rejimine karşı büyük nefret oluştu. Bunu gören burjuvazi, hükümeti eliyle, bu hareketleri bastırmak için iş kanunu projesini gündeme getirtti. Kemalist burjuvazi, emkçileri Komünist Partisi'nden uzaklaştırmak ve işçiyi aldtmak için bu iş kanununu hayata geçirmek istiyordu.Çünkü bu kanun işçinin değil,burjuvazinin yarınadır.En canalıcı yönü, mücadelenin önüne geçmek için grevi yasaklamasıdır. Yani işçi, hakkını almak için hiç birşey yapamaz. Bu yasa, işçiyi patronla uzlaştırmak istiyor ve bu işte hükümet hakem rolü üstleniyor. Böylece amele patronun elinde paçavra olarak kalır ve işçiyi ezmek iş kanununa uydurulmuş olur. İşçiyi kendi hakkını korumaktan mahrum eder.

İş Kanunu İşçiye Karşıdır

Yasanın öngördüğü sosyal sigorta çok güdük. Masrafın dörtte üçü de işçinin gündeliğinden kesilecek. Gençlerin emeğini koruyacak hiçbirşey yok. Aynı şekilde kadın işçiler içinde öyle. Gündelikler yine patronların elinde. İş saati, iktisat vekaletine bırakılıyor. Para cezaları yine kalıyor. Gece işçileri hesaba katılmıyor. İşsizlere her hangi bir yardım yok. İşçiye örgütlenme hakkı yok. Bu kanunun tatbikatını kontrol işi de, sonunda polisin ve adliyenin eline veri-liyor.

İşte Halk Partisi'nin işçiye vereceği iş kanunu budur. Bu işçiyi koruyan değil, onun ayağına vurulan bir baltadır. İş kanunu havası esince işçinin haklarına karşı propaganda da başladı. Profesör yapmacığı Ağaoğlu Ahmet utanmadan yalan yazıyor: Karl Marks ve Lunaçarski yoldaş burjuvaziyi severlermiş! Böylesi bir sahtekarlık görülmüş şey değil. Bütün dünya burjuvazisinin nefret ettiği, Hitlerin, eserlerini yaktığı, burjuvaziyi yıkarak erki ele geçirmek için proleteryaya devrim yolunu gösteren burjuva düşmanı Marks ve Sovyet proleteryasının kızıl komseri Lunaçarski yoldaş burjuvaziyi severlermiş!

Ağaoğlu Ahmet'e göre: "Yerli sanayii korumak için, işçinin hakkını vermemek lazım-mış!" Efendilerinin bu ücretli uşakları için her sahtekarlık ve şarlatanlık mübah!

Kızıl İstanbul, başta komünistler olmak üzere işçi ve emekçilere şu çağrıyı yapıyor: 'Yoldaşlar, hükümetin iş kanunu elinizi, kolunuzu bağlıyor! Hakkınızı koruyacak bir iş kanunu ancak kendi elinizle alabilirsiniz! Grev, miting ve gösteriler yaparak böyle bir kanun isteyin!'

Bir maden işçisi, *Kurun* gazetesine yazdığı mektupta şöyle diyor: "Hergün 10-12 saat yaz, kış cehenemde çalışıyoruz. Cemiyete aidat veriyoruz, fakat cemiyet bizimle ilgilenmiyor." Bu işçi yoldaşımız çok haklı olarak şikayet ediyor. Çünkü, cemiyetin görevi, herşeyden önce işçinin çıkarlarını korumaktır, gerçek işçi cemiyeti öyle olmalıdır. Fakat Zonguldak cemiyeti bu işe önem bile vermiyormuş ve veremez de; çünkü bu örgüt, patronlarının çıkarını düşünen bir cemiyettir. Bunların başında patronların ve Halk Partisi'nin adamları durdukça da bu cemiyetin yapacağı iş budur.

İşçi sınıfı hakları için çalışan, mücadele eden bir örgüt varsa, o da Komünist Partisi'nin rehberliği altında çalışan ve işçinin kendisinin yönettiği cemiyetlerdi. Bu nedenle, hem maden işçileri, hem de bütün işçiler, eğer kendi isteklerine kavuşmak istiyorlarsa, kuracakları örgütlenmelerin başına namuslu ve devrimci işçi kardeşlerini seçmelidirler.

Halihazırdaki örgütlerin yönetimlerini kendi ellerimize alarak ve bu örgütlerin yönetimindeki patronları, Halk Partisi'nin adamlarını aşağı etmek ve onların yerine, kendi içimizdeki en iyi unsurları bu göreve seçmek suretiyle ancak sermayedarlara karşı mücadelemizi genişletebiliriz. Ancak böylece burjuvaziden istekler alınabilir.

Enver

Kuru Çeşme'de Kömürcüler Grevi:

Kuru çeşme kömür depolarında 400'ün üzerinde işçi çalışmaktadır. Bu işçiler 1933'e kadar 2 lira gündelik almaktaymışlar. O yıl 150 kuruşa indirmişler ve bu yövmiye üzerinden çalışmışlar. Fakat Mart'tan sonra iş değişmiş. İşi götürüye (ton başına 25 kuruşa) çevirmişler. İşçi 12 saat çalıştığı halde, ancak 75 kuruş alabiliyor.

Bıçak kemiğe dayanmış. 14-15 bilinçli işçi grev başlatırlar. Fakat, sırmalı köpekler hemen yetişior ve bilinçli işçileri tutuklayıp, müdüriyete götürüyorlar. Orada da hırpalıyorlar. Bu insanların suçu ne? Grev yapmak! Türkiye'de işçi hakkını arayamaz! Görün işte.Halk Partisi hükümeti işçiyi böyle koruyor. Bu baskı sonucunda grev yenik düşüyor.

Yoldaşlar, yılmayın! Bugün yenildiniz, yarın siz kazanırsınız!

Yalnız, siz büyük hata yaptınız. Arkadaşlarınızı polise teslim etmeyecektiniz! Polis sizi değil siz polisi dövecektiniz! Dörtyüz kişisiniz heriflerin anasını ağlatırdınız.

Bu yıl çok vergi toplanmış! Burjuva gazeteleri sürekli propaganda yaptılar, vekiller açıklamalarda bulundular. Bir de biz bakalım:

Bir hükümetin bütçesi şu durumlarda artar:

1-Halk zenginleşir ve kolayca vergi verirse,

2-Hükümet yeni vergiler getirirse,

3-Vergiye karşılık halkın sırtındaki yorganı da alınırsa.

Türkiye'de bu şıkların hangisi oluyor? Halk zenginleşti mi? Hayır! Hele köylünün vaziyeti çok kötü. Vergi verenlerin çoğu ise köylüdür. Bunun için, burada olan ikinci ve üçüncü şıklardır. Hem yeni vergiler kondu, hem de halkın sırtındaki yorganı bile alıyorlar. Bandırma'nın Karacabey köyüne, tahsildar ve jandarma birlikte gitmişler. Köylüden vergi karşılığı yatak ve yorganını haczetmek istemişler. Bunun üzerine köylü tabancasını tavan arasından çıkarmış. Tahsildar ve jandarma eşyaları alıp çıkarlarken ikisini de devirmiş, bir kurşunda kendi beynine sıkmış. İşte vergiler böyle arttırılıyor.

Deniz İşçisinin Çilesi:

Vapurculuk şirketinin vapurlarından birinde çalışan bir amele *Haber* gazetesinde yanıp yakınıyor. Kaç aydanberi aylıkları verilmiyormuş. Ayrıca, yılda bir de bir aylıklarını kesiyorlarmış.

Bu da ne demek? Ne diye bir aylığını kesiyorlar işçinin? İşçinin yardım kasası varsa, o kasa için ayda küçük bir aidat kesilir. Pek açı k ki bu adice bir soygun.

Yalnız bu kadarla da kalınmıyor. Meğer yalnızca seferdeki günlerin ücreti veriliyormuş. Vapur rıhtıma gelince işçilere, "boğaz tokluğuna vapurda kalırsanız kalın, istemezseniz gidin!" diyorlarmış. Ve bir hafta sonra, gemi sefere çıkarken yeniden işçi arıyorlarmış. Bu da içler acısı bir durum. Katmerli bir soygun.

Diyoruz ve diyeceğiz: İşçi, Halk Partisi hükümetinden medet umarsa bu hal sürüp gider. O, yalnız gazete sayfalarında, sözde bütün halkın hükümetidir. İşçi kendi kollarıyla alabilir! Güçlü bir birlik oluşturmak "Deniz işçileri cemiyetini" halk partisinin elinden almak ve grev kırıcılarla mücadele etmek gerekir.

Öğretmenlerin İstekleri:

Muallimler Birliği'nin yıllık kongresinde öğretmenler yaşam koşullarından şikayetçi oldular. Önceden verilmekte olan makam maaşları ve harcırahların tekrar verilmeye başlanmasını istediler. Bunu almak için Ankara'ya başvurdular.

Sorunun özü nedir? Öğretmenlerin sıkıntı içinde olmalarıdır. Özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde aldıkları 35-40 lira ile yaşanmaz. Onlar maaşlarının artmasını istiyorlar. Bu isteklerinin gerçekleştirilmeyeceğini bildikleri için bunu söylemediler. Makam maaşlarıyla harcırahlardan kimler yararlanacak? Başöğretmenler, yer değiştirenler vesaire... Yani oldukça küçük bir azınlık. Halbuki geride kocaman muallim ordusu (küçük muallimler) var. Bu çoğunluk sefalet içinde yaşıyor.

Hükümet ne yapacak dersiniz? maarif vekaletinin bütçesi pek cılız. Bu bütçe ile öğremen maaşlarına zam yapılamaz. Oysa ki milli savunma vekaletinin bütçesi sürekli artıyor. Zabitl4rin maaşları da durmadan artıyor. Muallim yoldaşlar, bu gidişle zam beklemeyin!

Küçük muallimler her taraftan korunmalıdır. Fakat bunu hükümetten beklemeyin, yapmaz. O büyük muallimlerin hükümetidir. Aylıklarınıza zaman yaptırabilir misiniz? Ancak mücadele yoluyla yaptırırsınız!

Bu nedenle, bütün küçük öğretmenler elbirliği yapmalı. Büyük öğretmenlerle işiniz yok. Onlar daima efendilerinin gözüne girmek isterler. Küçük muallimler "muallimler birliğini" ellerine almalıdırlar, yahut yeni bir birlik kurmalıdırlar.

Aylıklarınızın artmasını isteyin, yapmazlarsa genel bir grevle karşı koyun ve derse girmeyin. Bu grevi yalnız İstanbul'daki muallimler bile yapsa maaşlarınızı hemen artar. Fakat, mücadeleci olmak lazım.

Öğrenci Mücadelelerinden

Üniversiteli atılgan gençler bir gazete çıkarıyorlarmış. Hazırladıkları gazeteyi bastırmak için matbaaya gidiyorlar. Fakat, daha önceden, oraya gitmiş olan polis köpekleri gazeteyi çıkarmayacaksınız diye zorbalık yapıyorlar. Bunun nedeni, gazetede, "kendini diktatör mü ilan ettin?" diye bir yazı var. Aslında Vedat Nedim (matbuat umum müdürüymüş) için yazılan bu ayzıyı polisler, Mustafa Kemal için yazılmış diye yorumlamışlar. Sanki öyle dense iftira olurmuşta!

Gençler bunun üzerine, polis müdürüne gitmişler. O da, "ben yasak ettim, gazeteyi çıkartmam" demiş. Gençler buna yasal hakları olmadığını, ancka mahkemnin gazeteyi yasaklayabileceğini, kendilerinin de hakları olduğunu anlatmaya çalışmılar, ama boşuna!

Hepiniz toplanıp, hükümet önüne gidin. Tutuklanmış olan arkadaşlarınızı ve gazetenizi isteyin.

Tütün İşçilerinin Grevi

Adapazarı Ticaret Bankası'nın dört tütün deposu var. Bu depolarda yüzlerde işçi çalışıyor.

İşlenen tütün, köylüden çok ucuza alınıp, senelerce depolarda tutulmuş çürük tütünlerdir. Yarısı işe yaramıyor. Bu tütün geç işlenir ve iş de az çıkar. Kârını yüzde ikiyüze çıkarmak isteyen banka, polis kuvvetinden, işçinin birliksizliğinden ve işsizlikten yararlanarak uydurma bahanelerle gündelikleri indirmeye karar veriyor. Ve depoları kapatarak, işçiye düşük gündelikle çalışmak isteyen gelsin, istemeyen gelmesin· diyorlar. Yalnız usta işçiler işi bırakıyorlar, diğerleri çalışıyorlar.

Bizim fikrimiz şu: Patron gündelikleri düşürmek istiyor. Buna grevle karşı koymak lazım. Başarılı olmak için de bütün amelelerinin, hiç değilse yüzde yetmiş beşinin grevi istemesi, greve hazır olması lazım. Oysa siz, yalnızca usta işçiler işi bıraktınız. Çoğunluk çıraklarda idi. Onları da grece çekebil-meliydiniz. İşçinin greve dayanabilmesi için de para lazım. Grev beklentisi onbeş gün önceden belliydi. O günden itibaren para toplamaya başlamalıydınız. Ayrıca, grev anında fabrika ve depo harp cephesi demektir. Depolardan ayrılmamak, grev kırıcıları içeri sokmamak ve polis kuvvetleriyle mücadele etmek lazım. Özellikle bu işsizlik zamanında bu noktanın büyük önemi vardı. Halbuki siz derhal evlerinize ve kahvelere dağıldınız. İşte asıl grev böyle olmalıydı. Sizin yaptığınız kuru gürültü idi. Burjuva gazetelerine başvurmaktan birşey çıkmaz.

Yoldaşlar, *Kızıl İstanbul* sizin gazetenizdir. Ona vereceğin 100 paraya acıma. O ancak senin yardımınla çıkacaktır. Onu oku ve güvenli arkadaşlarına okut. Ona yazı yaz. Amele içeriside geçen olayları, durumları ona bildir. ●

İŞÇİNİN SESİ
İŞÇİNİN SESİ, web site adresi http://members.aol.com/TKPIS
E-Mail adresi 1: mesajis@aol.com E-Mail adresi 2: sohbetis@aol.com Yazışma adresi: PO Box 513 London, N1 4AR
Türkiye'den 1 kitap göndererek abone olunabilir. Gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamama ve tersine bir istek belirtilmedikçe düzeltme ya da kısaltma hakkı yayın kurulunundur. Hiçbir yazı geri gönderilmez.

Toplum içinde kadına verilen rol hâlâ birçok ülkede çok fazla değişmemiştir

Kadının gerçek rolü ancak ve ancak sınıfsız toplum-sosyalizmde görülecektir

NESRİN ŞAHİN

Globalleşmeyle beraber sınırların her geçen gün daha gericileştiği gün gibi ortadadır. Teknolojinin her gün yenilendiği günümüzde, bu gelişmiş teknolojinin, toplumun genelinin yararına kullanılmamasından dolayı durumunun daha iyiye gitmesi gerekirken daha kötüleştiği de açıktır.

Dünyada yaşanan kriz az ya da çok bir çok ülkeyi etkilemiştir. Bu krizden en çok zarar görenler tabii ki emekçiler olmuştur. Burjuva politikacılarının laf kalabalığından ileri gitmeyen söylemleri ise çözüm yerine çözümsüzlüğü örtbas etmek istemeleri anlamına gelir.

Gelişmiş ülkeler de içinde olmak üzere işsizlik, dünya ekonomik politikasının önemli bir maddesini oluşturmaktadır. Dün çok sayıda işçinin yaptığı işi bugün bilgisayarlar çok daha kısa sürede yapmaktadır. Gelişmiş teknoloji iş saatlerinin kısalmasına katkı yapacağı yerde işçilerin işinden olmasına neden olmaktadır. Kârlarından başka birşey düşünmeyen egemen güçler ise yarattıkları bu sorunlar karşısında, ekonomileri daha sağlam olan emperyalist ülkelerde sosyal devlet kavramını öne çıkartmaktadır. Ama bu ülkelerde bile bu sorunlar, kısa vadeli çözümler üretilerek, yani gerçekte çözülmeyerek bir sonraki nesle aktarılmaktadır.

Sömürü ve aşırı kâr hırsı kapitalizmin vazgeçilmez bir gerçeğidir. Emekçiler emek gücü değerinin çok altındaki ücretlerle insanca olmayan bir yaşam sürmektedirler. Günümüz emekçisinin olanakları tabii ki 20 yıl öncesi emekçilerden daha iyidir ama göreceli olarak aslında durum daha kötüdür. Çünkü var olan teknoloji eğer genelin yararına kullanılacak olsa daha iyi koşullarda ve ücretlerle çalışabilmek günümüz için gayet doğaldır.

Fakat kapitalizm böyle yaparak kendi mezarını da kazmaktadır. Burjuvazinin kârının kaynağı olan emek sömürüsü üretim süreci dışına çıkartıldıkça, bir yanda kar da giderek ortadan kalkar, öte yanda ise üretileni alacak tüketici bulunamaz.

Kaptializm henüz bu noktaya gelmemiştir. Emek sömürüsünün bilançoları ekonomi sayfalarını süslemeye devam ediyor. Bu yazının asıl konusunu oluşturan **kadın emekçilerin sömürü oranının** neden erkek emekçilerden daha fazla olduğu ise, bu gelişmelerin önemli bir bölümünü oluşturuyor.

21.yy'a iki kala kadının ekonomideki üretkenlik düzeyinin de oldukça yükseldiği bir dönemdir. Gelişmiş kapitalist ülkeler başta olmak üzere dünyanın her tarafında kadın emekçi sayısı artmaktadır. Gerek ailedeki ekonomik sorunlardan dolayı, gerekse eğitim düzeyinin yükselmesi kadınların daha çok iş hayatına atılmasına neden olmaktadır. Artık birçok aile yalnızca eşlerden birisinin çalışmasıyla geçinememektedir.

Dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan, ekonomik üretken gücün ise neredeyse %40'ını oluşturan kadınların sömürüsü ise erkek emekçilere oranla çifte bir boyunduruktur. Zaten erkek emekçi emeğinin karşılığını alamazken, kadın emekçi çoğu zaman bu ücretlerin de altından çalışmak zorunda kalmaktadır. Avrupa'nın en gelişmiş ülkelerinden biri olan İngiltere'de yayınlanan istatistikler, bu gerçeği su yüzüne çıkartan asıl belgeler olmuştur. Bunların yanı sıra, gerçek durumun bundan da vahim olduğu söylenebilir.

Neden kadın daha çok sömürülmektedir? Bu sorunun gerek ekonomik gerek sosyal birçok yanıtı vardır.

Kısaca sosyal nedenlerine değindikten sonra sorunun asıl ekon-omik temellerine bakacağız.

Toplum içinde kadına verilen rol hâlâ birçok ülkede çok fazla değişmemiştir. Kadın çocuk doğurmak, ev işleri yapmak, ailenin sorunlarıyla ilgilenmek ve bunun yanı sıra da çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu da kadın enerjisinin ev ve iş arasında bölünmesine ve yeterince verimli olamamasına neden olmaktadır. Kadının toplumdaki bu ikili rolü, onun, işinde erkeğe oranla daha başarısız olmasına ya da istediği bir işi yapamamasına neden oluyor. Eğitim kurumları hala kız öğrenciyi, erkek öğrenciden farklı bir bilinçle yetiştirmeye devam etmektedir. Bu da gelecekte iş hayatına atılacak bir çocuğun taraflı olarak kenara itilmesidir. Kadın, sistemden kaynaklanan bu sorunlardan dolayı iş ararken tam gün çalışma yerine yarım gün ya da daha kısa sürelerde çalışmak zorunda kalıyor. Bu durum kadın emeğinin daha rahat sömürülmesine zemin hazırlamaktadır. Çünkü kadın emekçi, patronun ona dayattığı ücreti almak zorunda kalmaktadır. Kadın ve erkekler arasındaki çalışma zamanlarının uzunluk ve kısalıklarıyla ilgili durum, "gelişmişlik" önde olan emperyalist ülkelerde bile şiddetle kadınların aleyhinedir.

Ve bu seçilen yarım gün ya da az saatli işler aynı zamanda patronların işçilerle masaya oturup toplu sözleşme yaptıkları işler değildir. Kadınlar ağır sanayiden daha çok servis işlerinde çalışmaktadırlar (garsonluk, vb.,). Bu işler aynı zamanda, grev gibi toplu mücadelelerin daha az olduğu iş alanlarına girmektedir çünkü işçiler arasında iletişim ve birliktelik daha azdır. OECD ülkeleri arasında yapılan araştırmalarda 1990-1993 arasında grev yapılan alanların büyük ağırlıkla erkek işçilerin çalışma alanları olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu bölümle ilgili olarak şunu ekleyebiliriz. Ne olursa olsun, kadınların çalışma alanındaki yerleri genişlemiştir.

Ancak, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, kadınların sendikalara üyelik oranları erkek emekçilere oranla, ülkeden ülkeye farklılık gösterse de oldukça düşüktür. Bununla ilgili olarak İngiltere'nin beş sendikası içerisinde yapılan saptamalar **Tablo I**'de gösterilmiştir.

TABLO I

Sendikalarda Kadının Konumu

SENDİKA	Kadın üye oranı (%)	Tam-gün kadın görevli (sayı)	Kadın Yürütme Komitesi üyesi (sayı)	TUC kadın delegesi (sayı)
NUPE	65	2(79)*	6(17)	4(21)
NALGO	43	17(82)	5(28)	5(32)
NUGMW	33	10(93)	0(10)	4(22)
TGWU	16	3(77)	0(6)	2(12)
NUTGW	88	6 (35)	5(13)	5(13)

*Parantez içindeki sayılar, her kategoride kadınla erkek arasındaki oransal dengeye ulaşabilmek için gerekli sayıdır.

Serbest piyasanın hüküm sürdüğü ekonomide hiçbir şekilde eşit işe eşit ücret verilmemektedir.

Birçok ülkede asgari ücret ya uygulanmamaktadır ya da komik denilecek bir düzeyde uygulanmaktadır. Bu durum kadın sömürüsüne de yansımakta ve onu daha da ağırlaştırmaktadır.

Bırakın iki farklı şirketi ya da işletmeyi, aynı işletme içerisinde bile kadın ve erkeğe aynı işi yapmalarına rağmen farklı ücretler verilmektedir. Aynı düzey diplomaya ya da iş deneyimine ve becerisine sahip de olsalar, işler öncelikle erkeklere verilmektedir. Kadın için uygun görülen işler ise ücretlerin daha düşük olduğu, genelde yükselme olanağının olmadığı alanları kapsamaktadır. Bu durum emperyalist ülkeler için de aynen geçerlidir. İngiltere'de mesleklerin cinsiyete göre nasıl dağıldığı **Tablo II**'de ele alınmıştır.

TABLO II

Mesleklerin cinsiyete göre dağılımı

MESLEK	ERKEK	KADIN
Menejer ve yönetim kadrosu	517.1	356.0
Profesyonel meslekler	494.6	408.8
Sekreterlik işleri	271.5	228.8
El zaanatı	308.8	181.4
Satış uzmanlığı	309.3	203.6
Bitki ve makine bakımı	289.5	196.0
Diğer meslekler	243.1	169.9

Kaynak: İş Gazetesi. 1994

Kadın sömürüsünün daha yoğun olmasının asıl nedenlerinin birisi de kapitalizmin yedek işgücü yaratma gerçeğidir. Sistem işçi ücretlerini geriye çekmek için, gerek erkek gerek kadın, elinin altında yedek işçi bulundurmaktadır. Bu durum kadını erkeğe oranla daha çok etkilemektedir. Çünkü eğer aile fertlerinden birisi çalışmak zorundaysa bu genelde erkek oluyor. Çünkü erkeğin, çalıştığı zaman kazanç getirme oranı kadınınkinden daha yüksek.

Örgütlü erkek sayısının yanında, kadınların sayısı daha düşüktür. Bu bize gösteriyor ki parti teorimizi yeterince pratiğe taşıyamıyoruz.

Yukarıda saydığımız sorunlara daha birçok şey eklenebilir. Şu bir gerçek ki, emekçi sınıf topyekun sömürülmekte, kadınlar ise bundan payına daha çok düşerek çıkmaktadır. Peki bu kadının kaderi midir? Birşeyler yapılamaz mı? Tabii ki kader değildir. Yapılması gereken birçok şey vardır. Var olan sistem içerisindeki demokratik mücadele bunun önemli bir kesimini oluşturabilir. Ama kadının asıl kurtuluşu ancak ve ancak **sınıfsız toplum sosyalizmdedir**.

Peki ne yapabiliriz? Gerek eğitim, gerekse pratiğe geçirme yoluyla kadının toplumdaki ikili rolünün yıkılması, onun önündeki engellerin kaldırılması için erkek emekçilere görev düşmektedir.

Örgütlü erkek sayısının yanında, kadınların sayısı daha düşüktür. Bu bize gösteriyor ki parti teorimizi yeterince pratiğe taşıyamıyoruz. Şu bir gerçek ki, yüzyıllardır süre gelmiş olan kadının ikinci sınıf vatandaş olmasının önüne ancak ve ancak onlara bazı konularda ayrıcalık tanıyarak geçebiliriz. Sendikal örgütlenme içerisinde onlara yönelik çalışmaların arttırılması bunun bir parçası olabilir. Çünkü kadının sorunu aynı zamanda erkeğin de sorunudur. Bazı gelişmiş ülkelerde var olan hamilelik yardım parası ve sağlık hizmetlerinin ücretsiz olmasının yaygınlaşması için çaba sarfetmek gerekmektedir. Bebekli annelerin çalışma hayatına dönebilmeleri için ücretsiz kreşlerin hazırlanması sağlanmalı ve belirli aralıklarla annenin çocuğunu emzirmesi için süre tanınmalıdır. Bu tanınan süre o kadının ücretinden kesilmemelidir. Bunun gibi ve buna benzer şeyler, kadının iş alanında daha sağlıklı ve başarılı olmasını sağlayabilir. Ama kesin çözüm getiremez.

Kesin çözüm, emeğin sömürüsü ortadan kalktığı zaman sağlanabilir. ●